

LIBRE PENSÉE · FREIER GEDANKE · FREE THOUGHT · VOLNÁ MYŠLENKA ·

1910

GLASILO SLOVENSKE SEKCIJE SVOBODNE MISLI

Mar.-Apr.

Uredništvo in upravnništvo Praga-Vinogradi, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

T. G. Masaryk.

K njegovi šestdesetletnici.

(Konec.)

Kakor spoznamo marsikaj, kar ima svet velikega in lepega, pri nas šele iz zavijanja in zmerjanja klerikalnih časopisov, tako smo lahko čitali v „Slovincu“ napade na Masaryka prej, predno smo ga sicer poznali. Pred nekaj leti je pisal Slovenec, da živi na Českem neki Don Kišot-Masaryk in njegov sluga Sanho Panza-Drtina. Ako so klerikalci hoteli imeti to primero, bi morali vsaj konsekventno pridejati: mi smo pa mlini . . . Ampak tak način pisanja je bil značilen za nas. Drugič zopet je metal klerikalni časopis v en koš masařikovce in framašone in druge družbi nevarne ljudi. Da bi svet prepričali o tem, da Masaryk ni naroden, so hoteli dokazati, da bi se moral pisati Masařik. Od tod smo tudi mi dobili ime: masařikovci. Da bi svetu dokazali, da je Masaryk slab učenjaka in še slabši govornik, so spustili iz Ljubljane v svet telegram, da si Masaryk v drž. zboru ne upa govoriti, ker se boji — Kreka. Cel pameten svet se je smejal tej neumnosti, ampak na Kranjskem so gotovo verjeli, da je to resnica. Zdi se mi, kakor če gre po vasi dostojen človek in paglavca za zidom meče kamanje za njim. Res ni vredno, da bi se človek ozrl, ampak vsak pošten človek, ki bi to videl bi šel in bi paglavca primerno zlasal.

Res ni lepo za vas, če kakor paglavci za zidom mečete kamenje na tujega dostojnega človeka. V kakem razmerju je tak klerikalni kalofoktar napram možu-učenjaku kakor je Masaryk — in pri nas dela lahko o njem — javno mnjenje. Znamenje naše visoke kulture.

Temu nasproti smo se malo potrudili, da bi spoznali Masaryka iz njegovih del. „Naši Zapiski“ so prinesli nekaj njegovih nazorov in prevod: V boju za verstvo.

Oceno Socijalnega vprašanja je prinesel Lj. Zvon od Dr. Žmavca. Družega skoraj o njem nimamo. Vendar lahko rečemo, da se naša mlajša generacija razvija pod uplivom njegovih idej in da se čitajo njegova dela češko ali nemško.

To je vesel pojav za nas in upajmo, da bo to prineslo k nam novega življenja; ne moremo si želeti družega, nego da bi bilo več in več „masařikovcev“, da bi mladina spoznavala njegove nazore, da bi svojo ljubezen do domovine kazala v delu, kakor ga je mladini začrtal Masaryk.*

Ob času jubileja je prinesla češka „Volná Myšlenka“ o Masaryku članek, v katerem pravi: Mnogi pravijo, da je naš a tudi mi smo bili že z njim v boju.

A če se sedaj ob jubileju vprašamo, je-li naš, moremo, ako pomislimo na slučaj Juda, na tožbo s kateheti itd., s ponosom reči — da. Masaryk nima s „Svob. Mislijo“ nič opraviti, dasi se mu to pogosto očita, nasprotno Masaryk je globoko *veren človek, ki veruje v Boga in v nesmrtnost duše* in se odločno bojuje *proti brezboštvu*. Toda Masaryk je za svobodo vesti in prepričanja, *je proti cerkvi, je proti klerikalizmu*, priznava opravičenost svobodne šole — torej kar se tiče boja proti klerikalizmu in proti nasilju v imenu vere in boga, kar se tiče boja *proti*, je delo Masarykovo vzporedno z delom S. M. — Toda on se bojuje ob *jednem za vero*. Kdor smatra torej S. M. za protiversko smer, ne more Masaryka prištevati kot sobojevnika, kdor pa v nji vidi več, namreč podajati višji pojem vere in boga, nego ga ima cerkev, ta najde v Masaryku — učitelja. Kakšni se torej Masarykovi verski nazori?

* Zbirka njegovih člankov je imela iziti v 3 št. knjižnice „Svob. Misli“. Žal, da se je stvar zavlekla. Mogoče, da jo izdamo še letos.

Predvsem je Masaryk *proti indiferentnosti* (t. j. proti neodločnosti).

„Človek, ki išče prepričanje, se pogosto utruji in potem nima sile in poguma da bi prišel do svojega prepričanja in tako vsled utrujenosti postane indiferenten.“ *Indiferentni ljudje pa so največji sovražniki mišljenja in napredka sploh.*“ Torej pred vsem zahteva Masaryk da človek misli in premišlja. On je proti indiferentnosti v vsakem oziru: v političnem, narodnem, verskem. Hoče, da se človek sam odloči: to hočem, to nečem, to da, to ne. Zato je treba rešiti vsako vprašanje, ki ga prinese čas in zavzeti — svoje stališče. Masaryk povdarja, da je to treba pred vsem o verskem vprašanju. *Versko vprašanje je tako globoko in tako važno, da ga je treba rešiti bolj, kot vsa druga, kajti po njem in z njim se razrešijo druga vprašanja.* Iz verskih nazorov razvija Masaryk svojo življenjsko, narodno in socialno filozofijo. Le čitajte njegovo Češko vprašanje, ali Jan Hus ali Havlička! Masaryk je dobro razumel svoj čas in globoko versko krizo v njem.

Zato je napisal (V boju za vero):

„Vera ali nihilizem — to je krvava disjunkcija naše dobe. To krizo more premagati le duševna vera, prava, višja vera. Doslej so imeli ljudje samo prazniško, trenutno vero, moderna duša bojuje za stalno versko poglobljenje, ki se javi povsod in vedno, v vseh slučajih energičnega življenja.“

V tem oziru je torej Masaryk sobojevnik drugega velikega Slovana naše dobe L. N. Tolstega. Je gotovo značilno za našo dobo, da sta oba slovanska misleca ostala pri verskem vprašanju in ga hotela pozitivno rešiti.

Ne mislimo si, da je to slučaj, mislimo, da je bila to zahteva dobe. Dočim se je Tolstoj ustavil pri evangeliju, je šel Masaryk še dalje, ker je vedel, da evangelij ne zadostuje. Vendar kot vzor češke vere stavi nauke Petra Chelčičkega, ustanovitelja „Čeških Bratov“, ki je že v dobi reformacije razvil one nauke, ki jih danes uči — Tolstoj. Toda Masaryk opozarja na nauke Chelčičkega in Čeških Bratov le zato, ker se mu zdi, da se je v njih pojavila čista češka globoko verna duša. Drugače je Masaryk proti slepi veri in hoče prepričanja. „Verjeti pomeni vedno verjeti nekaj in nekomu — ni druge autoritete nego veda in človek, ki ve. To smo spoznali in zato zahtevamo svobode za nadaljni verski razvoj.“

Zato pa ne smatra Masaryk vero kot za nekaj preživelega, ampak za nekaj, kar se s časom razvija, spopolnjuje, poglobuje in tvori takorekoč centrum življenja. „Družba brez vere

ni mogoča,“ pravi prof. Masaryk. Toda on vidi, da družba tudi ni mogoča na konfesiji in cerkvi. Vera mora biti ena za vse, mora zadostiti modernemu izobražencu, kakor priprostemu človeku.

To pa današnja cerkvena vera ne more. Ta cerkvena vera je peljala k enostranskemu verskemu fanatizmu, na drugi strani pa je rastlo brezverstvo, materijalizem in skepsa. Vse to je zakrivila cerkev in nje vera sama. Treba je bilo iz verske skepse iz indiferentizma, iz materijalizma rešiti ono moderno družbo, ki je zaradi razmer s cerkvi živela zunaj nje. Tu ne pomaga nič klerikalno zmerjanje z brezverci, svobodomiselnimi, ateisti itd.

Zato se ne vrne nihče v cerkev. Masaryk je primerno povedal klerikalnim farizejem v dvojnem govoru ob priliki t. zv. kulturne debate v avstr. drž. zboru, ko je rekel: Vi nikdar ne pomislite, koliko noči človek prečuje, koliko težkih trenutkov prestane na svojem potu, ko išče resnice, boga. — Ni čuda, da si marsikdo v tem oziru ne da motiti svojih nočij. Toda človek, ki ljubi resnico, ne more drugače, nego da jo išče. Jednako jo je iskal Masaryk, tem bolj, ker je njemu verska resnica, oz. jasnost v verskem vprašanju bila podlaga vsa. Masaryk pravi: „Harmonično razvit človek potrebuje vede, umetnosti, literaturo, politiko, pravno in vero. Vera pa je scentralizujoča duševna sila, ki mora združiti celo duševno življenje in vse posamezne njegove prvine.“ Na drugem mestu pravi: „Veda lahko zadovolji glavo, ne zadostuje pa za življenje in za smrt; zato zadovolji le napol, ne da npravne opore ne more vesti mase.“ Torej treba je vere. Toda kakšne? „Cerkev nam ne zadostuje, niti s svojim naukom, niti s svojim vodstvom, niti s svojo pravno.“ (V boju za vero. 31). Kaj je torej vera, ali kakšna naj bo? Masaryk pravi: „Vera je življenje sub specie aeternitatis, je zavest o smislu življenja, o našem razmerju k svetu, je resničnost. Vera je centralna duševna sila življenja, je volja k novemu življenju, zahteva po višjih vrednotah življenja.“ — „Vera se mora živeti, vera zahteva humanitetno pravno.“ „Držim se nazora, da to, čemur se pravi bog, kar se imenuje večna sila in podobno, je osebno mnenje.“

Pravi se: kako more moderni človek verovati v boga? Jaz ne verujem na slepo, za me je nauk o bogu znanstvena hipoteza, zato je moj bog drug, nego bog teologije.“ — „Kaj je pravzaprav bog, to moram reči, da ne vem.“ Masaryku se torej ne gre za to, da najde novega boga ali novo vero. Vera mu sploh ni, kak nauk o bogu, popisovanje nebes ali kaj podobnega. Vera mu je notranji čut, s katerim išče smisel življenja, zato ne potre-

* Manjka nam dober slovenski izraz: človek, ki ne razločuje, ki mu je vse eno, ki ne premišlja niti se ne vznemirja, naj je tako ali tako.

buje nikakih teologičnih sestav, ampak glavna stvar je *delo, življenje*.

Masaryk je prepričan, da more vsak človek zase rešiti svoje versko vprašanje; in gre se mu ravno zato, da ga vsak rešuje; naj ga potem že reši, ali ne. Mišljenje, razreševanje uganke, iskanje resnice to vse more človeka le spopolniti. Masaryk je v tem oziru za *individualizem*, hoče imeti silne, samostojne ljudi. Socijalizem brez silnih individualnosti je nezmožen. „*Le silen posameznik se ne da podjarmiti.*“ Silna individualnost pa se ne kaže v slepi pokorščini, ampak v samostojnosti, ktero doseže ravno s tem, da sama reši svoje najvažnejše, t. j. versko vprašanje. To ravno zato, ker je ravno v veri vsak zase nekaj posebnega, skupna oz. *jednaka vera pa se more kazati le v pravem življenju in dobrem delu*. Zato se ne sme zdeti čudno, če slišimo pri njem stavek, da ima *lahko tudi ateist boljše vero nego človek, ki veruje v boga*. Prvi in glavni stavek pri Masaryku je torej: *proč z indiferentnostjo*. To je važno za nas, kajti stoinstokrat slišimo, da versko vprašanje za nas ni važno, da nima pomena, da ni aktualno, sploh, da je najboljše: ne reševati ga.

In tako sloni pravzaprav cela naša t. zv. naprednost na indiferentnosti. Nečemo niti verskega, niti kulturnega boja — pri tem pa lezemo in smo do ušes v klerikalizmu.

Imamo skoraj vso inteligenco zunaj cerkve t. j. ne veruje cerkveno. Ali pa veruje, in ne živi tako. Ali pa sploh nič ne veruje. Ko pa pride smrt, se šele vpraša, kako je pravzaprav s tem življenjem, z bogom, s smrtjo.

Iz gre in si kupi odgovor v cerkvi. To je indiferentizem, polovičarstvo.

To je predvsem v verskem oziru, toda taki smo tudi v *političnem, narodnem, v socialnem oziru*. Je popolnoma napačno mnenje, če se misli, da Svob. Misel dela brezverce etc.

Brezverce dela cerkev in duhovniki. Moderna inteligenca živi ali v verski krizi ali v indiferentnosti. Masaryk je hotel premagati oboje: skepsa z delom, indiferentnost z mislijo.

Govorili smo o Masaryku, že lansko leto v „Slovenskem vprašanju“. Povdarjali smo, da je potreba *jasnosti nazorov, doslednosti in stalnosti*. To ni mogoče, ako smo indiferentni. Indiferenca je duševna lenoba, komodnost, in ta je škodljiva v vsakem oziru. Ako bi ne bil koroški kmet v narodnem oziru indiferenten, ne propadala bi naša severna meja, ko bi ne bil Kranjec politično indiferenten, ne zmagoval bi klerikalizem, ko bi ne bili versko indiferentni, ne bilo bi toliko brezvercev, ki hodijo v cerkev. Indiferent gre vedno tja, kjer je bolj komod, ker se mu ne zdi vredno, da bi kaj pretrpel za svoje prepričanje. On ne išče resnice, ampak komodnosti. Indiferenca je podlaga egoizmu in materijalizmu.

Očitalo se je Masaryku, da svoje vere ni formuliral, da ni nikdar natančno povedal, kaj misli pod besedo vera. Masaryk je priznal, da ne ve, kaj je bog, dasi vanj veruje, in je veren človek, ne da bi z besedami natančno določil: To je vera, to je nevera. On ni filozof, ki se prereka s pojmi na katedri, on je filozof življenja, filozof čina.

Važno je Masarykovo versko naziranje, kar se tiče narodnosti. V tem oziru je jasno povedal v parlamentu svoje mnenje: *Dovolite mi reči, da med svobodo in narodnostjo ni nikak prius in posterius. Narodnost je program, kulturni program. Vi, gospodje, branite svoj narod ali svobodomiselno, ali pa ga klerikalno uničujete.*

To so znamenite besede. Tu je izražen ves Masarykov protiklerikalizem. Geslo: *s prosveto k svobodi* izvršuje Masaryk kot važno nalogo svojega življenja. Gospodje klerikalci tudi poznajo njegovo silo. Vedo sicer dobro, da veruje, da vernje več nego bi pričakovali pri modernem učenjaku, toda vkljub temu ga zmerjajo z ateistom. 308 katehetov je vložilo proti njemu celo tožbo, zaradi motenja vere. Masaryk je bil seveda oproščen. Ampak slučaj je tipičen za naš čas, za našo državo in za naše razmere. Kajti s tem se je najlepše dokazalo, da danes že ni druge vere nego — klerikalna. Klerikalizem, katolicizem oz. sploh konfesionalizem ne more priznati drugo vero kot pravo, razven sebe.

Moderni človek lahko veruje lepše in silnejše. Njemu ne more biti vera identična n. pr. z agitačnimi sredstvi kake S. L. S. Ako se ne zadovolji z enostavno negacijo, gre iskat resnice. In pri tem raste njegova si'a.

V vsem tem sprejemamo Masaryka: *v boju proti indiferentnosti, v boju proti klerikalizmu in v boju za vero*. Ne rečemo, da je njegova vera naša vera, ampak njegov boj je naš boj in želimo samo, da bi šla slovenska mladina z isto odločnostjo in z istim navdušenjem v boj za resnico, kakor je šel vkljub vsem trpkim trenutkom učitelj mlade generacije — T. G. Masaryk.

V boju za resnico pa nas mora voditi naša individualna vera, ki je *„vera v bodočnost človeštva, vzmagajo in koristi demokracije; namen življenja mora biti posamezniku sodelovanje pri velikem delu človeštva za njegovo boljše bodočnost.“*

Ne puščajte ležati prečitanih številčk „Svobodne Misli“ v kotu, ampak dajte jih brati prijateljem in sosedom, kajti vsaka posamezna številka ima veliko vrednost za protiklerikalno propagando.

„Svobodna Misel“ naj torej kroži od rok do rok!

Björnstjerne Björnson.

Umril je velik mož. Mož boja in dela.

Rodil se je 8. decembra 1832, umrl je 26. aprila 1910. Bil je sin priprostega pastora, pokopali so ga s kraljevskimi častmi. Kralj in cel narod je stal ob njegovem grobu, nele njegov narod, vsi narodi so ga poznali. Tako žive in umirajo veliki možje.

Garborg, ki je bil v življenju njegov nasprotnik, pravi o njem, da je bil kakor mogočen vodopad, ki žene sto mlinov in poleg tega ima še dovolj sile, da polni celo dolino z živo kratoso in jo obzarja z mavrico.

Georges Brandes pravi, da si ne more misliti današnje njegove domovine brez njega. Mož, ki toliko pomeni v kulturi enega naroda, je velik mož.

Björnsonovo življenje je bilo delo za kulturo, boj proti nekulturi. Kakor je bil neutrudljiv v delu, tako je bil brezobziren v boju. Njegovo ime stoji navadno poleg Ibsena. Toda kaka razlika če pogledate oba tako karakteristična obraza teh dveh severnih velikanov.

Pri Ibsenu vidite, že na obrazu nekako blagohotnost, ljubeznivost, strogost in natančnost, ki pa jo prevladuje nekaka mirnost in dobroželjen nasmehljaj, pri Björnsonu pa vidite pravo levjo glavo z vso odločnostjo in bojevitostjo, brezobzirnost in neustrašenost. Preživela stavba kulturnen boj svoje dobe v Evropi in doma. Oba so zanimala vsa sočasna vprašanja, oba sta podvzela isti boj toda Ibsen se je skušal bojevati samo z umetnostjo, Björnsonu pa ni zadostovala le umetnost, nastopil je kot govornik, agitator, bojeval se je z vsemi sredstvi, ki so mogla pospešiti zmago resnice nad lažjo. Dal je vzgled, kako lahko mali narodi postanejo veliki. Res, današnji Evropi bodo severni narodi: Danci, Norci, Švedi, Fini kmalu zgled pravih kulturnih narodov. Ali dela to le mirni severni temperament, ali dela to — kulturno delo?

Prepričani smo, da poslednje, ker lahko vidimo njihovo delo.

Björnson je bil vstrajen delavec na kulturnem polju svojega naroda in na polju sedanje kulture sploh. Bil je mož čina. Bil je lirik, epik, dramatik, pisatelj priprostih narodnih povesti, pa tudi organizator, politik in govornik. Bil je ob enem gromovit bojovnik, kadar je šlo za sveto kulturno stvar. Njegova *zmaga je zmaga resnice in ljubezni, pa tudi zmaga dela in boja*. Pri nas ga premalo poznamo; v gledališču smo videli njegov Bankerot in „Nad našo silo“. Treba bi bilo prevesti vsaj nekaj njegovih krajših narodnih povesti.

V Björnsonu vidimo moža svetovne kulture, širokega obzorja, ki pa pri tem ne izgubi izpred oči svojega naroda. Ni kozmopolit, je strogo naroden, je živ odmev svojega naroda.

Dela vse kar more narodu koristiti. V boju med ringsmaal in landsmaal se je postavil na stran ringsmaala, ker je bil prepričan da 2 milijonski narod bi ne mogel ustvariti v svojem jeziku iste kulture kakor večmilijonski. (Na Norveškem je literarni jezik danščina (ringsmaal) proti nji hočejo nekateri uvesti čisto norsko narečje, landsmaal, Garborg n. pr. piše v landsmaalu).

Björnsonu se je očitalo, da ni naroden, ker je stal na strani ringsmaala. Toda dokazal je pisateljem in šolskim uradom pomen občega jezika za razvoj kulture. „Mati tudi ako stoji duševno še tako visoko in ako bi imela še tako velika čuvstva, ne more dati svojemu sinu — vsega.“

Björnson je temeljito poznal sodobna kulturna in gospodarska vprašanja in jih je skušal podati narodu in ljudstvu v primerni umetni obliki. Globoko gospodarsko vprašanje je znal pojasniti v priprosti ljudski povesti. V drami „Nad našo silo“ je skušal rešiti verski problem.

Björnson je zasledoval vse važne pojave sočasne dobe, zanimalo ga je pred vsem mirovno vprašanje in jezikovno vprašanje malih narodov. Nam vsem je še v spominu, kako je pred celim svetom razkrinkal mažarsko postopanje napram Slovakom, in je pokazal mažarsko kulturo v taki luči, da so se spogledali celo na Mažarskem. Na mirovni konferenci v Monakovem 1. 1907 je Björnson odločno izjavil, da je brez smisla taka konferenca za mir, da je to humbug in frazarenje, dokler bodo v konferenci sedeli tudi ljudje, kakor je grof. Apponyi, mažarski naučni minister, ki ne da narodom na Ogerskem niti najpotrebnejše ljudske šole. Brezobzirme so bile te besede, ki jih je govoril naučnemu ministru, grofu, priprost kulturnen delavec s severa. Toda uplivale so, ker so visoki gospodje spoznali, da se ne bo dalo več dolgo slepiti narodov z raznimi anketami in konferencami, na katerih govore proti zlu isti ljudje, ki to zlo provzročajo.

V zadnjem času je hotel Björnson posvetiti svoje sile češko-nemškemu vprašanju. Prehitela ga je smrt. Škoda, da ni poznal Koroško. Brez dvoma bi bil povedal tudi Nemcem o tej prečudni deželi čisto resnico. Toda mi neradi damo kaj slišati o sebi in prikrivamo svoj boj in svoje slabosti. Reševalcem Koroške bi morda niti ne bilo po volji, ko bi se potegnil kak „protestant“. Björnson za nje. Treba bi bilo, da bi tudi mi opozorili naše može, ki so bojovniki resnice in pravice.

Mnogo lastnosti vidimo pri Björnsonu, tem sinu malega naroda, ki bi bile nam potrebne. Ako jih nimamo, posnemajmo ga vsaj v delu in boju.

V delu za kulturo, v boju za resnico. Tako bo morda tudi naša zmaga nekdanj: Zmaga resnica in ljubezni.

THURINGUS:

Zgodovina najznamenitejših meniških redov.

Z nemškega prestavil *Fran Stegenšek*.
(Konec).

3. Očetje v puščavi.

Vročna, mokrotna, nezdrava dolina ob Nilu — Egipt — je rodila več žalostnih, vraničastih in melanholičnih ljudi kakor vsaka druga dežela. Razumno torej, da se tudi nikjer druge sanjači niso bolje obnesli kakor baš tukaj. V tej deželi se *začenja zgodovina meništva*.

Palestina je imela mogoče prej menihe. Toda ti so v zgodovini neznani.

V Egiptu pa so zlasti podnebje in zemlja, pogorje s svojimi duplinami, predvsem pa oddaljenost od središča preganjanja pospeševali čudovito razmnoževanje teh sanjačev.

Alteserra pa izraža v „*Origines rei monasticae*“ nazor, da je Egipt predvsem radi tega bil počaščen s to izvanredno milostjo, da je smel toliko svetnikov sprejeti v svoje naročje, ker je nekoč tako gostoljubno sprejel Jožefa in Hebrejce in nazadnje Krista ko so se z njim tja zatekli njegovi stariši pred Herodom!

Domovina kuge in krokodilov je tudi domovina menihov.

Dioklecijanovo in Decijevo preganjanje kristjanov je zelo pospeševalo meništvo.

Za časa Decija se je tudi zgodil čudež, da je sedem kristjanov iz Efeza ubežalo v neko duplino (249) in potem tankaj prespalo dve sto let.

Še le leta 447 za Teodozija so se ti polki zopet prebudili in so mislili, da so spali le jedno noč!

Mnoge pa, ki tudi niso bili preganjani, je gnal njih sanjarski duh in mrzenje nad svetom v puščave egiptovske. Kjer so naleteli na vodo, postavili so si kočico iz trstja ali pa so zlezli v kak brlog v bližini, v kako staro razvalino ali pa v razpadlo grobljo. Vsakdanja njihova porcija je bil rimski funt kruha in palmovi sad, ali pa to kar so si sami pridelali.

Pletli so iz ličja košarice in male preproge, izdelovali strune, papir, tkali tkanine, pripravljali orodje in razne lesene posode. To robo so pa potem pošiljali v mesto, da bi jo zamenili za prepotrebna živila. Dajali so prednost ročnemu delu pred poljedelstvom. Volovski rog jih je klical dvakrat na dan k skupni molitvi in zvezde so nadomestovale uro. Peli so svoje horae (ure) sedemkrat: po polnoči ali jutranjice, primo, ko se je petelin vzbudil, po tem seksto nono, vespero in kompleto.

V samotah egipčanskih in sirskih se je meništvo v glavnem cepilo na tri struje: *Eremite*, *Kenobite* in najbolj v najspodnejši vrsti so bili

Remobot. Prvi so živeli v lauris, kočah, ki so stale posamezno kakor hiše v vasi. In vsak je skrbel zase. Kenobiti so živeli skupno v enem okraju pri skupni hrani. Njih stanovanja so bile celice, zvane kenobije, tudi mandra.

Eremite se je v splošnem považevalo za svetejšje ko Kenobite, imeli v samostanski ječi ozke temnice brez postelje in peči. Skozi malo okence so imeli pogled v skupni hram. In skozi neko drugo odprtino se jim je podajala hrana.

O tretji struji, *Remobot*, ne morejo Hieronymus in drugi pisatelji nikdar dovolj slabega povedati. Samo potepali so se okrog, sejali prepire, spali pri dekletih in pri ženah in na praznik so se nažrli, da so bruhal. Drugi so iskali pribežališča, kakor poroča Evagrius, v mestih, kjer so obiskovali javne hiše in ljudska zborovanja — samo, da bi se vadili v čednosti. Posebno so se jim priljubila javna kopališča, kjer so se potem kopali z ženskami, čisto mirno, kakor da bi bili tudi sami ženske.

Lahko se jih primerja z našimi gozdniimi brati, ki so bili nekoč v zelo obilnem številu in ki so imeli pred Jožefovimi reformami v Avstriji celo svoje skupščine.

Včasi so tudi zahrepeneli po kroni mučeniški. In Teodoret pripoveduje, da so nekoč prosili nekateri izmed njih nekega mladeniča, naj bi jih usmrtil. Ta jim je to obljubil, toda le pod pogojem, da jih sme prej vse zvezati. On se namreč boji, da bi se vsi drugi takoj v njega zakadili, kakor hitro bi bil le jednega izmed njih usmrtil. In ko so torej zvezani ležali pred njim kakor klade, jih je mladenič z grčavo gorjačo temeljito narezal in nažgal, potem pa šel svojo pot.

Ti potepači so se opravičevali z izgovorom, da ne morejo nikjer najti iste popolnosti, ki jo iščejo. V tem so imeli čisto prav!

Norci prve vrste so pa bili stiliti, svetniki na stebrih. Vzor je bil Simeon, ki je preživel 48 let na svojih stebrih in meril pri tem stopinjo svoje svetosti po visokosti stebra. Njegov prvi poskus je bil steber, visok 4 vatre. Toda plezal je vedno višje in višje. Zadnja in najvišja stopinja njegove bestarije je bil steber, visok 40 vatlov.

Na teh stebrih je molil in spal in pridigoval spodaj stoječim zgalom. Pri tem pa se je priklanjal tako globoko, da se je njegovo čelo dotikalo nog.

Theodoret je štel njegove komplimente. Naštel jih je že 1244, ko je bilo še precej zgodaj zjutra. Toda z nadaljevanjem je moral nehati, ker se mu je od samega štetja začelo v glavi vrteti. Tudi ta bedak na stebri je našel svoje posnemalec.

Za te očete puščave in za stare menihe ima svoj pomen stara oda, ki se je prepevala na praznik vseh svetnikov:

Avete solitudinis
claustrisque mites incolae,
qui pertulistis impios
coetus furentis tartari.

Gemmas et auri pondera
et dignitatum culmina
calcastis et foedissima
quae mundus offert gaudia.

Vobis dus cibaria
fuere vel legumina
Potumque lympha praebuit
humusque dura lectulum.

Vixistis inter aspides
saevisque cum draconibus
portenta nec teterrima
vos terruere daemonum.

Rebus procul mortalibus
mens asolubat fervida
Divumque juncta coetui
haerebat inter sidera.

Najznamenitejši očetje v puščavi so bili: Pavel Anton Pachomius. Pavel (iz Teb v Egiptu) je baje prvi začel s samotarskim življenjem. Ker ga je svet zasledoval, podal se je že v zgodnji mladosti v puščavo. Tam je našel prostorno votlino pod palmovo semo. V bližini pa je izviral studenček. Tu je torej živel od leta 250 do 340.

Neka višja roka je vodila Antona, ko se je okoli leta 340 podal na pot, da bi našel puščavnika, popolnejšega kot je bil on sam. In to je bil Pavel.

Taval je po poti, nevede kam, govoril grede z neko pošastjo, ki je bila do polovice človek, do polovice konj in ki ga je v imenu svojih bratov prosila, naj bi molil za nje k bogu. Še le tretji dan je srečno našel Pavla. Pozdravila sta se eden drugega pri njegovem imenu, čeprav do tedaj še nikdar nobeden izmed njih ni ničesar slišal o drugem. Na ta dan je prinesel gavran, ki je že 60 let preskrboval puščavnika s kruhom — dvojno porcijo! Takoj je nastal med obema komičen razpor, kdo naj razlomi kruh.

Pavel je povdarjal prednost gostoljubnosti, Anton je hotel izkazati spoštovanje visoki starosti. Končno je začel vsak vleči hleb na svojo stran. In tako sta jedla, pila vodo in noč prebudila v molitvi. Vendar je vprašal Pavel svojega gosta, kako je še kaj tam zunaj v svetu, kateri cesar sedaj vlada in ali je še vedno ista navada, da si stavijo ljudje hiše. Na zadnje mu je zaupal skrivnost, da misli kmalu umreti.

Anton, ves vesel ker je videl Pavla in z njim celo govoril, je hitel domov in pravil svojim učencem: „Videl sem Elijo! Janeza v puščavi! Pavla v raju!“ Učenci ga poprosijo, naj govori bolj jasno. On pa pravi: „Govoriti ob svojem času in molčati ob svojem času!“ In hitel je nazaj.

Toda že na poti je videl dušo Pavlovo, kako se je iz nje iskriala luč in kako je bila obdana krog in krog od angeljev, profetov in aposteljev. In ko je prihitel k votlini, zapazil je tam Pavlovo klečeče telo s povzdignjeno glavo in rokami, čeprav je že bil mrtev. Pokopal ga je spomočjo dveh levov, ki sta izkopala grob in ki sta dobila od Antona zato sveti blagoslov. Sam pa si je vzel Pavlov plašč iz bičja, ki ga je potem nosil le na štiri največje praznike.

Anton je prav za prav oče meniškega življenja. Bil je l. 251 rojen v Egiptu in že kot deček se je izogibal družbe svojih tovarišev in *ni se hotel ničesar učiti*. Odgovarjal jim je, ki so si iz njega norce brili, da on nepotrebuje nobenih knjig, njegova knjiga je narava. Po smrti svojih starišev je slišal, star 20 let, v cerkvi besede: „Pojdi in prodaj vse, kar imaš in razdeli to med uboge! Ne skrbite za drugi dan!“ Napravil je Anton, kakor je stalo pisano. Podal se je za vas, šel je v samoto. In tam je molil, se postil, po noči bdel in opravljal mala ročna dela — v večnem boju s hudičem. Srebra in zlata, ki mu ga je nametal vrag na pot, se ni dotaknil kot bi bil to sam ogenj. Vedno bolj je bičal svoje telo, prebdel mnogokrat cele noči, zavžival le jedenkrat in sicer ob solnčnem zapadu.

Večkrat ni 2 do 3 dni jedel ničesar drugega kot kruh in pil vodo. Zemlja je bila njegovo ležišče, skrival se je po samotnih grobljah in vendar ga hudič ni pustil pri miru. V veliki jezi se je torej podal daleč tja v gorovje ob rudečem morju. Tam je prebival v razpadlem gradu, kamor so mu prinesli vsacega polleta kruha. Toda ni se jim pokazal. Ni se slišalo drugega z gradu, kot strahovito rjojenje in ropotanje iz njegovega boja s hudičem. Tako je živel 20 let. Spal je na goli zemlji ali pa v grobovih. In že iz tega je jasno, da je moral imeti omrtvele ude, radi česar je potem pripisoval krivdo hudiču, ki ga je tudi kar s pestjo nabil.

Po grobovih in razpadlih gradovih ropočejo zelo rade tudi razne živali — podgane, miši in nočne ptice. Mogoče je govoril samotar tudi sam s seboj glasno. In če niso bile te hudičeve postave izrodek njegove domišljije, kakor je to navada pri samotarjih vsled prebdelih noči, mogle so to biti tudi opice.

Pokazal se mu je nekoč hudič v strahoviti velikosti. Glava mu je bila čisto pri nebesih, noge pa na zemlji in — trkal je na njegova vrata.

„Kdo si ti?“ — „Jaz sem satan. Rad bi vedel, zakaj zakričiš ti in vsi kristjani pri najmanjši stvari: vrag te vzemi!“ Anton ga je podučil brez strahu, da je on izkušnjavec in vzrok vsega hudega. Drugič mu je hudič vsejal v srce misel, da je le škoda, da je zapustil vse

blagre sveta, predvsem pa svojo še nevzgojeno sestro. Poslednja misel je bila primerna. Toda Anton in njegovi posnemovalci so smatrali najpametnejše misli za navdihnenje hudega duha.

Njegovi privrženci so ga končno pregovorili, da je nastopil zopet javno leta 305. Začel je delati čudeže, ozdravil je bolane in iz obsedenih je izganjal hudiča. Nagal pa je hudiča meništva v duše svojih „pobožnih“ posnemovalcev. Dal je postaviti več skupnih stanovanj, katere je nadzoroval sam. In tako se je izuril v premaganju samega sebe, da se je sramoval če sta ga med menihi ovladala spanec in lakota. Nosil je srnjco, spleteno iz las in črez to pa kožuh iz ovčje volne, ki ni bil posebno snažen, ker se njega nositelj ni nikdar umival in čistil.

Anton je umrl leta 356 tega, v starosti 105 let. Želel je biti pokopan na neznanem kraju. Svojo obleko je zapustil Serapionu in Atanaziju, škofu Aleksandrije. Pisma, pridige in pravila o meniških redovih, ki se mu pripisujejo ne morejo biti od njega, ker sam ni znal pisati. Atanazij je opisal njegovo življenje, ki je postalo vzor marsikomu. Zaničeval je znanost. To je bil njegov splošni princip.

Antonov učenec Pahomij je nadaljeval njegovo delo. Združil je cele tolpe samotarjev v skupnih stanovanjih in jih uril k jednako mernim navadam. Zato se tudi imenuje oče samostanske kongregacije. Bil je rojen 292 v Tebah in od svojega 20tega leta je živel v puščavi s Paleonom ob samem kruhu in soli, kar je bilo mnogokrat zaprašeno s prahom in pepelom.

Tkali so hodne srnjce ali pa so preli volno za sebe in za trg. In če jih je hotel premagati spanec, prenašali so pesek z jednega kraja v drugega ali pa so molili celo noč s prekrižanimi rokami.

Ni trajalo dolgo, ko jim je prišlo navdihnenje od boga, naj postavijo v Tabenah, novo stanovanjsko mesto za menihe. Število sanjačev se je vedno večalo in naraslo že na 3000, pozneje celo na 50.000!

Pahomij je bil pri bogu v večji milosti kakor Anton. Preživel je namreč nekoč 15 let, tekem katere dobe se ni vlegel niti jedenkrat! Če je spal, sedel je sredi svoje celice in se ni naslanjal nikamor. Nekoč je prečul 40 dni, da bi se mogel potem bolj uspešno bojevati s hudičem, ki ga je še trpinčil v visoki starosti. V obupu je pristavil nekoč kačo k gotovemu telesnemu svojemu udu; toda, kača ni hotela ugrizniti.

Latinsko in grško so ga učili sami angelji. Ti so mu tudi priporočali, naj moli 12krat po dnevi, 12krat zvečer in 12krat po noči. Toda to vse se mu je zdelo še premalo. Angelji so mu prinesli tudi njegova pravila, vdolbena v zlate deščice. Ta pravila — vsa ponaprav-

ljena — združevala so 10—100 kenobitov. Deveterim je načeloval dekan in 10 takih skupin je bilo podrejenih višjemu predstojniku. Stanovali so sicer v posameznih celicah po trije in trije. Zbirali so se le k skupni molitvi, petju psalmov in k jedi.

Pri mizi niso smeli niti govoriti niti odložiti kut, tako da nihče ni mogel videti drugega kot kos mize pred seboj in jed pred nosom. Ovčje in kožje kože so odložili le tedaj, če so šli k obhajilu.

Molili so zjutraj, zvečer in po noči. Njihov oče, ki je sedel v sredi, je včasih tudi malo zapridigal in ubral po jedi tudi kako zahvalno pesem. Nato pa so odšli zopet v svoje kočice, kjer so se pod vodstvom svojega predstojnika pri ročnem delu pogovarjali o pobožnih stvareh. Kdor je znal brati, je bral. Kdor pisati, pisal. Pri tem pa so delali tako pridno, da so mogli postati v mesto precej blaga.

Cele ladjice so napolnili, da bi preskrbeli s potrebnimi sredstvi uboge onstran morja kakor poročča Avgustin. Ko je bila žetev, šli so žet za lepo plačilo.

Rufin ki je okoli 373 potoval po Jutranjem, pripoveduje, da po puščavah ni nič manj menihov kakor prebivalcev po mestih. Po njegovem poročilu je imelo mesto.

Orirrhinh več samostanov kot hiš: 20.000 menihov in 10.000 nun!

Egipt je imel v 4. stol. najmanj 100.000 menihov in nun, kar je bilo vse skupaj sama sodrga.

Nesreča in obup sta pač v puščavo marsikoga podila, ki se mu še ni ljubilo umreti ali pa se izročiti rokam rabljevim.

Največ pa jih je bilo navadnih potepačev, sužnjev, dninarjev, rokodelcev in kmetov, ki so spoznali, da meniško življenje ni preslabo.

In povrh je še bilo njihovo plačilo — zarja svetniška in občudovanje ljudi. Ni ga bilo tedaj pobožnega moža ali celo škofa, ki bi ne bil prepričan, da mora nekaj časa preživeti med temi sanjači ali se celo pri njih tudi popolnoma vzgojiti.

Stariši so zapuščali svoje otroke in ti stariše, žene može in neveste ženine. Morale so torej postave in cerkveni očetje sami na zadnje nastopiti proti tej vedno se bolj razširjajoči sanjariji.

Amon je prišel nekoč s svojim učencem Teodotom k široki reki. Toda sramoval se je se sleči in glej! Takoj sta stala na drugem bregu vode! Pa zapovedal je svojemu učencu, naj nikar ne govori kje komu o tem čudežu.

4. Hilarijon in drugi sanjači.

Hilarijon s Palestine je študiral v Aleksandriji. Življenje Antona ga je navdušilo in podal se je v puščavo pri Gazi. Tam je pel in molil,

obdeloval zemljo in pletel z bičja košarice. Mnogokrat ni jedel ničesar drugega kot štiri fige in še to število je zmanjšal, ako ga je nadlegoval hudič. Obleka njegova je bila — vreča in kožuh — Antonov dar, ki ga ni nikdar umil. Le o veliki noči si je porezal nohte in se ostrigel.

Tudi Hilarijon se je mnogo boril s hudičem telesnim. Zato osla, kakor je sam imenoval svoje telo, ni krmil več z ječmenom, ampak s krmo, samo da bi ga ukrotil.

Ko je 22 let tako živel, postal je slaven. Množice bolanih so se zbirale krog njega, ki jih je ozdravljajal. Ko je obiskoval celice, spremljalo ga je 2000 menihov. Umrl je 1. 371 v Pafosu.

O obeh Makarijih se pripovedujejo prečudne stvari. Starejši je v premaganju samega sebe dosegel že tako visoko stopinjo, da je roparju, katerega je zalotil v svoji celici, pomagal odnašati uropane stvari. Toda — roparjev velblod se ni hotel z mesta niti ganiti! Neka deklica ga je šla tožiti, češ da ima od njega otroka. In grdo so radi tega z njim ravnali njegovi sorodniki in znanci. Toda mirno je on to vse prenašal in noč in dan pletel košarice. Pridelani denar je poslal potem deklici, ki je v porodnih bolečinah priznala, da je govorila neresnico.

Takoj nato jo je Makarij pobrisal na sketske planjave, kjer si je pridobil obilo učencev. Tam je vzbujal mrtve in lobanjam veleval, naj spregovarjajo. Umevno torej, da je bila najmanjša stvar, če je ozdravil bolnika ali kakega hudiča napodil iz obsedenega.

Ko ga je nekoč neki učenec poprosil za vodo, mu je velel, naj se postavi v senco, češ mnogi popotniki in mornarji, ki so sedaj tudi žejni, nimajo niti sence.

Ker mlajši Makarij ni nekoč spal 20 nočij, se je od same utrujenosti zgrudil na tla kakor mrtev. Ko se je postil 7 dni, ga je vzdignil Pahomij.

Med postom je še le pokazal, kaj premore. Vsako nedeljo je snedel le nekoliko mehkih palmovih listov. Ker s svojimi drugimi ni spregovoril niti besede, pritožili so se ti pri Pahomiju, čemu je zavlekl med nje tega duha. Še le sedaj je spoznal Pahomij pravega junaka in je bil vesel, ko je videl svoje menihe ponižane.

Nekoč je zmečkal Makarij muho, ki ga je pičila. Iz samega kesa in žalosti nad tem, se je dal zato pikati od dotičnih muh šest mesecev. Večkrat se je zakopal do vratu v pesek in tem bolj je kričal psalme proti nebu, čim bolj je žgalo solnce na njegovo glavo.

Nekoga, po nedolžnem obdolženega, je rešil na ta način, da je šel molit na grob umorjenega in ga tam zaklinjal, naj se izreče vendar, če je obdolženi morilec ali ne. „Mrtvi je zakričal iz groba: „Ne!“

Paladij pripoveduje to-le: Nekoč potrka na vrata svetnikova hijena. Prinesla mu je svojega slepega mladiča, naj bi ga ozdravil. Za plačilo pa mu je hotela dati ovčjo kožo. Toda svetnik ji reče: „Ti si to ukradla, ne sprejem!“ In žalost je prišla na te svetnikove besede v srce hijene. Svetnik ji torej reče: „Če nikdar več ne boš nobene ovce uropala, sprejem darilo in ti ozdravim mladiča.“

In hijena je zatrčila: „Da!“

Kakor pripoveduje Sulpicij Sever, so stregli svetim menihom levi, volki in vse druge še tako divje živali po puščavah. Z jokem in rjojenjem so jih prisilile, da so sprosili od boga njihovim slepim mladim luč oči.

Že omenjeni poročevalec je trdne vere, da so vsi ti menihi stali z angelji a plein pied. Nekateri so postali radi svojih čudežev nad obsedenimi tako napuhnjeni, da so začeli prositi boga, naj bi jim zopet vrnil ponižnost in dovolil, da bi jih tudi same za kazen obsedli hudiči za nekoliko mesecev.

Nekdo iz med njih je prišel celo do prepričanja, da se bogu najbolj prikupi na ta način, če zleze v lisičjo luknjo in se za dobo 50tih let skrrije solncu.

Drugi je zopet iskal božjega dopadenja s tem, da je navozljal na svojo ovčjo kožo cel kup kamenja in peska in s tem ropotal okoli v najhujši vročini.

Tretji so zopet vlačili za seboj težke verige kakor strahovi. Druga vrsta jih je zopet bila, ki so se držali za vrv, da bi jih spanec ne premagal.

Nekateri so stali zopet vedno po konci in celo samo na jedni nogi kakor goske.

Biti suh, bled in pohleven — to diči meniha. Tako so govorili svetniki, ki bi prav debelo pogledali, če bi zapazili rahlo se opletajoče, v masti viseče trebuhe poznejših časov.

Talele se je na 10 let napel na kolo in na zadnje je živel v neki kletki.

Janez, ki je živel v neki votlini, nikomur dostopen, je pridigal evangelij skozi neko luknjo. Tri leta je stal kakor prizidan na neki skali, da mu je začela končno iz nog kri teči. Angelj ga je potem ozdravil.

Simon, svetnik na steburu, je videl nekoč v svojem zračnem pokorjenju, kako je rožljajal v gorečem vozu angelj proti njemu. Že je vzdignil nogo, da bi vstopil. Toda — hvala bogu — še v pravem času mu je padlo v glavo: kaj pa če bi to bila le prevara, od hudiča spletena. Brž se je pokrižal in glej, bilo je res, kakor je mislil. Od istega časa je molela, pregrešna njegova noga vedno na stran v zrak. V tej pozi je tudi umrl.

Onufrij je živel 60 let v samotii. Obleka mu je že spadla in brada in lasje so mu pokrivali zgornje telo spodnje pa vejice in listje.

Jedel je sadje in žvečil koreninice. Končno ga je obiskal angelj in mu podal sv. obhajilo.

Janez Kolibita je zapustil svoje stariše in svojo nevesto celo v noči svoje poroke in se podal prav na tihem v neki samostan v orijentu. Toda ker se mu je neizmerno tožilo po domu, vrnil se je v Rim in tam prebival v neki mizerni pasji kolibi kot berač, poleg stanovanja svojih starišev. Videl je njihove solze vsaki dan, ki so tekle radi njega. Pa še le čez 17 let se jim je dal spoznati — v uri svoje smrti.

Robert se je vsaki dan obesil na križ in v tej pozi zmoljaval kolikor mogoče počasi 10 očenašev.

Pobožna Pasideja je spala na dračju in na črešnjovih koščicah in hodila po fižolu in bobu. Na zadnje pa se je obesila v dimniku, noge gcri, glavo dol.

Tu govori brkast samotar s hudimi duhovi gozdov in s centavri, tam zopet krulijo v kakega mizantropa (sovražnika ljudij) svinje ali pa se mu nasmehljavajo nimfe, kar vse skupaj ni nič drugega kot sami demoni.

Tu hodi zopet nekdo kar po vodi, tam pa drugi po zraku. Na krokodilu jaha nekdo čez Nil. Tam je drugi zopet ukrotil strašnega zmaja s samim znamenjem križa. In sedaj ga pelja njega, pred katerim se je prej tresla vsa okolica, na nitki, krotkega kakor psička. Misli ga pahnuti v morje ali pa privezati pred svojo kolibo roparjem v strah, ki naj so veseli, da jih menih ne prekolne na mestu, da bi se nikdar več ne mogli ganiti od tam.

Kaznujejo morske zmaje in zapovedujejo vetru in vremenu in hodijo po kačah in gadih kakor po travi. Tu se valja nekdo po trnju, tam stoji nekdo do pasa v zmrzlem ribniku. Tam je zopet nekdo vpregel samega živega hudiča pred svoj plug ali ga pa spremenil v osla, da bi mu nosil prtljago. Drugi zopet pričara vino in olje v prazen vrč in zapiči svojo palico v pesek in takoj požene zeleno drevo. Pred nekim pleše Jezušček na mizi in pred drugim so nebesa široko odprta.

Ni torej čuda, če se je v poznejšem času spuščalo z nebes sedaj črne, sedaj bele kute, vrvi, škapulirje, prstane, rožne vence in košarice s cveticami iz raja. Ni torej nič čudnega, če je lesen križ koga nagovoril ali ga tudi objel ali če je kdo sesal iz kamenitih ali naslikanih prs svete Device nebeški nektar.

Treba je bilo samo moliti i.: napraviti znamenje križa čez kako vrbo ali suho drevo in takoj je bilo najlepšega sadja v obilici. Volki in medvedi prinašajo komu iz same ubogljivosti jagnja in teleta, ki so zablodila v puščavo. Nad nekim drži orel svoje peruti razprostrte da bi ga ne zmočil dež. Če hoče kdo brati in je temno, posveti mu takoj z neba baklja.

Drugi zažiga sneg, da zgori več hiš in na njegovo besedo plava železo. itd.

Klimak, ki je to videl na svoje oči, podaja nam tole sliko: „Nekaterijo bulijo z očmi proti nebu, vzdihujejo stočejo in prosijo za milost, drugi imajo roke na hrbtu zvezane, se valjajo po tleh in se ne čutijo vredne, pogledati proti nebesom — v samem strahu pred svojo vestjo. Drugi sedi na tleh v pepelu, skrivajo svoj obraz med kolena, s povešeno glavo. Tam plakajo ljudje na vso moč kakor pri smrti svojih najljubljenejših. Drugi sami sebe kregajo, češ da se ne najočejo dovolj. Njihovo telo je, kakor pravi David, polno gnilih ran in oteklin. Vodo mešajo s solzami in kruh s pepelom. Njihova koža kar visi na kosteh, suha kakor trava. Ne sliši se drugega kot: gorje! gorje! usmiljenje! odpuščenje! Komaj si nekateri upajo omočiti svoj jezik z nekoliko kapljicami vode in še niso dobro okusili jed, že jo zaženejo proč, češ da so je nevedni. Drugega ni v njihovih mislih kot — smrt, večnost, sodba. Kolena imajo odrevenela, oči otle in lica izžeta, prsa krvava od bičanja in pogosto bljujejo kri. Nosijo umazane cape, polne mrčesa kakor hudodelci v ječah ali obsedenci. Nekateri prosijo, naj se jih ne pokoplje, ampak zažene za plot, da bi tamkaj segnili kakor mrhovina!“

Bazilij († 379), ki ga razni redovi grških menihov in vse krščansko menišvo proslavlja v orijentu še sedaj kot patrijarha in ga imenuje Velikega, je dal menihom svoja pravila, šel z njimi iz samot v mesta in jih je znal porabiti proti krivovercem. Rojen je bil 329 tega leta v Cezareji in imel učeno vzgojo. Še pred svojo smrtjo je mogel z veseljem pogledati na lepo število 90.000 menihov. Doživel je tudi marsikateri čudež. Večkrat je sprejemal obiske Odršenika in želel si je seveda tudi milost sv. Duha in glej! Pri njegovi pridigi se je vsedel snežnobeli golob na njegova ramena, ki mu je podajal besede modrosti. In pri maši, t. zv. bazilijovi, obdajala ga je nebeška zarja, ki je vse razsvetljevala do konca maše. Radoveden Jud se je nekdanj pomešal med vernike, ki so bili pri obhajilu in je videl na rokah svetnikovih mesto hostije zelo ljubko dete. Približal se je oltarju, sprejel hostijo in — postala je meso, na kar se je nevernik takoj dal krstiti s celo svojo hišo. Cesar Valens je odkazal nekoč Arijancem cerkev, o kateri se je prepiralo, čegava da je. Bazilij je predlagal, naj se cerkev zapre in naj obe stranki molijo pred njo. In ta naj ima cerkev, na kateri molitev se bodo vrata sama odprla. Arijanci so molili zastoj. Bazilij pa še dobro začel ni in že so stala vrata na stežaj odprta. Neka dama, ki je bila živela zelo lahkomišelnost, poslala je svetniku v zapitem registru svoje grehe.

Ta jih je položil na oltar, molil nad njimi in glej!

Izbrisani so bili vsi grehi; toda jeden je le še ostal. Ko je svetnik umrl, položili so register

na njegovo rakev in tudi največji smrtni greh je zginil. Na smrtni postelji je dal k sebi poklicati židovskega zdravnika, ki ga je cenil in ga vprašal: „Kako dolgo še bom živel?“ „Do večera.“ „Kaj pa če bom živel tudi jutri?“ „V tem slučaju se dam krstiti.“

Svetnik je zbral vse svoje moči, šel v cerkev, drugega dne krstil Žida, potem se vlegel in umrl. Ko je cesar Valens hotel podpisati povelje za njegovo izgnanstvo, zlomilo se mu je troje peres in na vse zadnje stol, kjer je sedel.

Še le od Bazilijovih dob so se začeli menihi učiti, imeti šolo in se pripravljati za pridigarsko službo.

Razširili so se iz svojih samot in gorskih votlin po celi deželi in po mestih. Niso bili več menihi, postali so učitelji. Pa kakšni! Samostanski in meniški duh jih ni nikdar zapustil. Pravo vero so ubijali, pridigovali so najstrašnejše prazno in babjeverstvo in so zmotili vsak zdravi človeški razum še mnogo bolj kot pozneje beraški redovi, ki so vse dopolnili.

Ti so meščanom in kmetom glave zmešali, jezujiti pa vladarjem.

Proti koncu 4. stol. še pojem menih ni imel pomena — redni učitelj cerkve. Menihi so hodili kakor drugi lajki v nedeljo v cerkev ali pa so naprosili duhovnike, naj pridejo k njim v samostan.

In čeprav so prihajali v mesto večkrat kot prej, vendar niso stanovali tam. Kmalu pa so si začeli voliti svoje škofove, ki so ostali vedno menihi in ki so krog sebe tudi najrajši zbirali sebi jednake.

In ko je cesar Konstantin, menihom na ljubo, odpravil rimske zakone brezzakonstva, so se začeli stapljati z drugo duhovščino. In njihovo množina in lenoba je postala državi ravno tako nevarna kakor njihovo sanjarenje. Vcepljeno je že bilo splošno mišljenje, da se je cenilo znanosti le s tega stališča, če se skladajo s cerkvijo in njenimi napravami ali ne.

Neumnost meniška cenila se je višje kakor Sokrat. Saj se je vendar njihovo življenje imenovalo — *višja modrost!*

Slavni škofje so hvalili meništvo na vso moč in povzdigovali njegovo vrednost do nebes, ter se posluževali njihovega fanatizma proti ljudem, ki z njimi niso bili istega mišljenja. Menihi so bili zadnja opora škofova, če se je več kandidatov potegovalo za škofovo palico. Spremljali so ga in prepevali duhovne pesmi. Menihi, ki so bili v višjem spoštovanju kakor učitelji, so prilezli pri najmanjši priložnosti z gor ali s svojih votlin, obloženi z verigami, v kožah, z dolgimi lasmi in z dolgo brado, bos in umazani do vrha, s težkimi lesenimi križi na ramenih, ki so se pa dali še tudi za druge namene uporabiti.

Radi tega imenuje Hijeronim te stvari, s katerimi so se postavljali pred ljudstvom, argu-

menta diaboli (dokazila hudičeva). Čeprav so jim cesarji prepovedali v mesto prihajati, so vendar prišli. Prišli so prosit za koga usmiljenja pred sodnijo, kjer so pa bili samo na poti, drugzega nič. Prišli so, kakor so se bahali, vodo v ogenj vlivat. Toda nalili so tja mnogokrat samega olja! Če se je šlo za kak teologičen prepir ali kako drugo prazno brkljarijo, so bili tako razvneti kakor nekdanji ruski strelci.

Menihi, ki so bili prej nekdanji popolnoma neškodljivi sanjači, se ogibali sveta in se skrivali po samotnih votlinah, ki so imeli pri sebi le lopato za zemljo in šibo za rebelična svoja čustva, ti so začeli sedaj po svetu podžigati nemir za nemirom. In moralo se je to trpeti, kajti ljudstvo je viselo na njih.

Kamorkoli se jim je dovolilo priti na zborovanje, povsod so vzbudili prepiranje in kjer se je delal škandal, tam so bili prvi. Znali so hujše razsajati kot divji barbarji.

Zažigali so hiše in cerkve onih, ki so jih sami ali njihovi škofje proglasili za razkolnike. Njihovo imetje so pa pobrali.

Za Cirila, škofa v Aleksandriji, razstrgali so lepo in daleč znano Hipotijo na kose zato, ker je bila prijateljica namestnikova. In temu samemu je neki menih s kamnom glavo razbil. V Carigradu in v celi Antijohiji se je vse skrajno vznemirilo radi besede „theotokos“ (božja porodnica), o kateri je razumni Nestorij mislil, da je pač njeno uporabljanje glede Marije čisto neumestno. Nikakor pa niso bili njegovega mnenja menihi in sinode.

Orientalno meništvo ni bilo drugzega kot divji prosti corps, ki je bil v službah sedaj te, sedaj one cerkvene stranke in ki je vcepljeval svoj fanatizem tudi ljudstvu.

Menih Teodozij se je v Jeruzalemu (l. 450) pet let prepiral in poganjal v nespametnem sporu o dveh naravah Kristusovih. In to vse pod polnim protektoratom cesarjeve vdove Evdosije, ki je tam živela in dala razigrani tolpi svoje ime in varstvo. V Egiptu je bila ta burja še strašnejša.

In v Siriji si je Peter, ki je bil kožar, izbral prepir naravnost za poklic, ker je hotel, naj se besedam v cerkveni pesmi: sveti bog, sveti, močni bog, sveti večni bog, še prida: ki je bil za nas križan.

Radi tega je gnal Sever celo tolpo menihov — bilo jih je 200 — pred Carigrad in dal tam odstavit patrijarha.

Besede: trikrat sveti (trishagion) so stale marsikoga življenje. Povsod, kjer ni šlo vse po njihovi glavi, so kričali sanjači: anathema!

V vseh treh svetovnih delih grškega cesarstva so se vzbunjene meniške tolpe potegovale za dvojno Kristusovo voljo, o filioque. Na vrhunec je to priklopelo v prepiru o podobah, ki so že tedaj bile menihom zelo užiten artikel. Pri vsakem, še tako mizernem, teologično-

špekulativnem sporu nastale so takoj politične stranke, kjer niso manjkali ne cesar in najmanj menihi.

In kadarkoli so se kute med sabo zgrabile za lase za kako temno, pa votlo idejo ali drugo prazno stvar, vsekdar je dal temu lasanju dvor, prav žalostne postave, pomen državne važnosti. In mnogo cesarjev je iskalo svoj mir v tihih samostanih. Tako daleč se je to razvilo. Tako je šel v samostan Anastazij in Teodozij. In od stranke, ki je zmagala, so bili vtaknjeni v celice Mihael s svojima sinovoma, Andronik in kralji Frankov.

Več pisateljev te dobe govori o teh menihih z največjim zaničevanjem, in to o njihovem besnenju, vse uničiti, o njihovem ciničnem nastopanju in kmečki nevednosti. Libanij z Antijohije jih primerja v svojem govoru pro templis — z elefanti. Poganska svetišča so najraje razdirali in z njimi uničili mnogo spomenikov umetnosti in vede.

Cozim, comes fisci v Carigradu pravi o njih v svoji „Zgodovini“ (C. V.): „Nočejo vstopiti v postavni zakon, ampak zalagajo mesta in vasi z nezakonskimi otroci, ki niso niti za vojake, niti se jih ne more uporabiti za kak drug poklic. Prisvojili so si obsežna posestva in so pod pretvezo, ubog in pomagati, vse pahnili v siromaštvo. Polotili so se cerkev in vse se pritožuje o njihovi predrznosti.“

Zastonj je bilo vse zasmehovanje, ki ga je naperil proti njihovi lažipobožnosti Vigilancij, ki je mnogo potoval in bil tudi v jutranji deželi.

Zastonj je ožigal njihove komedije v cerkvah, zastonj njihove nočne pobožnosti, ki so bile polje nespodobnosti.

Brezvspešno se je smejal celi zalogi njihovih relikvij in njihovim obljubam večne čistote, njihovim mašam, čudežom mučenikov in svetnikov in njih češčenju. Na to vse mu je v celi svoji jezi odgovarjal Hijeronim, ki ga je primerjal z Judom in Samaritanom, z besnečo zverjo, ki se mora zvezati, s smrdljivcem, kateremu se mora izrezati jezik, ker govori iz njega sam hudi duh. Sv. Hijeronim je hotel vse tako zasmehovanje do tal zatreti in ugonobiti, pri čem so mu krepko pomagali drugi sveti očetje cerkve: Krizostom, Bazilij, Atanazij, Tertulijan, Origenes, Cyprijan, Evstahij, Ambrozij i. dr.

Pogani, ki so imeli mnogo več zdravega smisla za resnično življenje, so zaničevali menihe.

Resni Rimljani so se jih ogibali tem bolj, ker so bili to lačni Grki, ki pa so kar prežali na imenitne Rimljanke in Rimljanke.

Melanija je dala nekoč pri menihu tehtati svojo srebrno posodo: „Jo daš meni ali bogu?“ vpraša menih Pambo;

„Bogu, ki v svoji roki tehta gore, ni potreba tehtati tvojega srebra!“

Grški in rimski modrijani so bili v primeri s svetimi očeti cerkve le ubogi grešniki. In najplemenitejše kreposti največjih mož stare dobe so bile le najčrnejše pregrehe proti žalostnim neumnostim teh svetnikov v kutah. Kajti njim je namreč manjkala milost evangelja.

Menihi so s svojimi mukami in s svojim učenjem vzgojili v najnežnejši veri najkrutejše duhovnike. Duhovniški napuh in samogoltnost preustrojili so Kristusovo duševno kraljestvo v posvetno in jagnje božje je postalo tiger inkvizicije.

Ali niso bili tuči protestantski teologi, ki so se sicer smejali papežovi nezmotljivosti, pri tem pa verovali na Lutrovo? Niso bili veseli, če so slišali besedo ortodoks?

Valentinijan, Valens in Marcijan so v svojem pravem pojmovanju države gledali s prave strani na menihe in z izrazi „ignaviae sectutores“ (nemarneži) in „species religionis“ (svetohlinci) so jih umestno krstili.

Žalibog ni tega spoznal Justinijan, ki je zapovedal, naj stariši nikar ne branijo svojim otrokom, če hočejo v samostan. Zaukazal je, naj se pusti pri miru sužnje, ki so živeli tri leta lepo v samostanu. In tako tudi moža in ženo, ki sta se ločila. Kajti ti vsi so služili gospodu vseh gospodov, bogu.

V grški državi je razsajal najhujši vihar proti menihom in nunam za Konstantina V. († 741), ki so mu radi tega pridjali ime Kopronym. Izjavil je, kakor tudi njegov oče, da je sovražnik podob in je smatral vse čustilce podob za razkolnike. Izdal je naredbe, ki so bile hujše kakor Jožefove. Kakor piše Cedren, je proglasil vse slike za podobe malikov.

Po njegovem mnenju nima prošnja k svetnikom in k Mariji prav nobenega pomena. O apostolih in mučenikih ni hotel ničesar vedeti.

Menihi so se uprli proti njemu, zmerjali črez njega kakor nekdač črez Julija Odpadnika.

Izganjal jih je z države ali pa dajal moriti in jih je skušal osmešiti pri ljudstvu. (Morali so nastopiti v procesiji na dirkališču in vsak je peljal jedno nuno za roko!) Odpravil je njihove samostane v Carigradu in napravil iz njih vojašnice.

Njihovo imetje je prodal v prid zakladnice in oni izmed njih, ki se niso hoteli ženiti, morali so državo zapustiti. Telo sv. Evfemije, ki je potilo olje, je dal v kameniti rakvi potopiti v morje (o katerem pa pripovedujejo, da ga je morje pri Lemnosu vrglo zopet na suho!) In kdor je vozil po deželi relikvije in z njimi kupčeval, temu je dal iztakniti oči. Tako daleč pri nas ni posegel cesar Jožef.

Pa kaj je to pomagalo? Uničiti se jih ni moglo. Ko so se njihova gnezda uničevala, uničilo se je tudi mnogo dragocenih ostankov stare dobe. Menišstvo je bilo že duhu časa pregloboko

vcepljeno, posvetno življenje babel in meniško nebeški Jeruzalem.

V tej dobi je ležalo na gotovi črti ob Črnem Morje (približno v daljavi 10 ur) 300 samostanov do Carigrada, ki niso bili preslabo obljudeni. Število vseh menihov in nun je moralo biti v celi državi ogromno. Če prav so nekateri izmed cesarjev sovražili menihe, vendar so zopet in zopet prišli na prestol meniški bratje ali pa žene, ki so menihe branile.

Zapad, ki je bil le prehitro nakažen od te kuge, je imel v najvišji kulminacijski točki približno $1\frac{1}{2}$ milijona teh svetih lenuharskih živali (lenivcev). Jutranje dežele pa 4—6 milijonov, če se upoštevajo vsi ti činitelji, ki še danes veljajo za orijent. Še danes ima Indija okoli milijon fakirjev. In če se jih Kitajskemu, Japonskemu, Tibetu in tartarskim deželam prišteva 2 milijona, ni to preveč.

Gotovo je, da so menihi največ pripomogli k propadu grškega cesarstva. Saj so tudi lahko, ker so bili škofje in dvorjani na dvoru Konstantinovem, ki je državno uzdal krščanstvo. Večinoma se je to uvidevalo. Toda babjeverna masa jih je čislala in malemu številu onih, ki so znali misliti, ni preostajalo družega kakor — z ramo pomigovati.

(Prim. Weberjovo meništvu I. zv.)

Narodnost in vera.

(Nekaj misli k kulturnemu boju).

Odpadništvo na narodni meji in *klerikalizem* v narodnem telesu, to sta dva problema, ki sta med seboj v ozki zvezi in zahtevata skupaj razrešitve. To dvojje zlo nas ubija že nekaj let. Proti obema se je bojevalo, toda boj je bil premalo odločen, premalo jasen in se je posluževal pogosto *napačnih sredstev*. *Bojevati kulturni boj z nekulturnimi sredstvi se pravi množiti nekulturne sile* in s tem ubijati samega sebe.

Oboje zlo je bilo treba premagati s kulturo, ker je oboje izhajalo iz nekulture. V zadnjem času zahtevamo temeljito razrešitev obeh problemov. Nočemo izbojevati *kulturni boj*. V tem boju bi se razrešilo *slovensko vprašanje*, ako ne razrešilo, bi se objasnilo. Zato bi bil kulturni boj za nas velikega pomena, zdi se nam, da je *potrben*. Kajti mi se danes bojujemo za besede brez vsebine, za načela brez vrednosti, za fraze brez pomena.

V boju bi se pojmi pojasnili, naša kulturna sila bi vzrastla.

Klerikalci so pripravljeni na ta boj in si ga žele. „Slov. Narod“ trdi, da mu niti na misel ne pride, da bi se spuščal v kak kulturni boj. Mi vsi moramo priznati, da je v naši inteligenci mnogo *duševne lenobe*, ktere posledica je *du-*

ševna impotenca. Ta inteligenca ne potrebuje duševnega kulturnega boja — zadovolji se z *načeli in programi*.

Ako je mladini mar napredek naroda, se mora spustiti v kulturni boj, da v njem vzraščajo nje lastne moči. Zato nekako razumemo, da „Slov. Narod“ odklanja kulturni boj in se strinjamo s „Slovencom“, ki ima o tem tako mnjenje, kakršno za resnično napreden list ni posebno častno. Nam danes *ne morejo in ne smejo* zadoščati več besede, moramo dati vsebino t. zv. naprednosti. Zato je potreben kulturni boj.

* * *

Odpadništvo in klerikalizem. Rekli smo, da je oboje med seboj v zvezi. Klerikalizem vlada v deželah, kjer je kultura zaostala ali se ni demokratizirala. Klerikalizem je navadno pojav slabega gmotnega stanja.

Človek, ki živi v bedi in siromaštvu, se zateka v cerkev, k bogu. Pri tem morda ne vidi, da išče pomoči tam, kjer je vzrok njegove bede. Zateka se k tuji pomoči, namesto da bi zaupal *lastni sili*. To je gospodarski moment klerikalizma. Boga namreč na svetu zastopajo ljudje, ki se smatrajo za božje namestnike.

Pri prodajanju *božje pomoči* — obogate. Gospodarski propad se je začel na Slovenskem po letih 1880. Izseljevanje zadnjega četrtoletja je najboljši dokaz. V tej dobi je vzrastel klerikalizem. Njegov razvoj je pospešilo to, da je dobil v Mahničju pravega katolika-klerikalca, ki mu je dal stalen *filozofičen nazor*, na tej podlagi je stal *načrt*, po katerem se je začelo delo. Na t. zv. napredni strani tega ni bilo. Proti klerikalnim *revijam* nismo imeli naprednih revij, *načrti* so bili, toda ni bilo *del*. Naše kulturno delo je zaostalo in se do zadnje dobe ni demokratiziralo. To je bila napaka, ki se maščuje.

Ne oziraje se ra to, da so imeli klerikalci lažje stališče — imeli so v svojih rokah cerkev, farovž. občine, šolo v zad. času tudi dež. zbor — pripomoglo jim je k zmagi njih delo.

Gospodarski propad in zaostala kultura v sredini sta torej provzročila zmago klerikalizma. Isto je bilo vzrok tudi odpadništvu. *Gospodarska in kulturna premoč* drugega naroda je uničevala našo mejo. Neinteligenta, siromaka je prisilila borba za kruh, da se je potujčil, inteligenta je izvabila kultura. Nihče bi sicer ne postal odpadnik, odpadništvo je mogoče le na ta način, da vabi lakota denarja, blaga, ali sili potreba, ali pa ga goji sistem, kultura, šola.

Močna kultura v sredini je edino sredstvo, ki je zmožno uničiti dvojje zlo na našem narodnem telesu.

Ako pogledamo na našo *zanemarjeno literaturo in vedo*, dobimo odgovor na marsikatero težko vprašanje, ki nas tlači dan na dan.

Niso brez vzroka vse one mnogokrat ponavljane trditve, da je *inteligenca* pri nas oni del naroda, ki se najmanj zanima za domačo vedo in literaturo. Nečemo ponavljati starih tožb. Položimo jih ad acta in mislimo na to, da vzgojimo *ново mladino*. Ta mladina že prihaja, mnoge izpremembe zadnjih let so nje delo. Ta mladina mora najprej *izbojevati kulturnen boj, da bo na trden temelj položila svoje delo*.

* * *

Velika kultura v sredini. To ni le slov. univerza. Univerza sama na sebi ne daje še nikakih garancij, da postane naše kulturno središče. Postane nam lahko tudi kaj drugega. Univerzo tvorijo profesorji in učenci. Ako niso ti nič več nego profesorji in učenci, je univerza samo delavnica za uradnike. Dasi ne tajimo, da je nam tudi take univerze potreba, si vendar želimo univerzo, ki bi nam bila mnogo več. Toda univerzo bi si mi ne smeli predstavljati kot kak *političen dar* z Dunaja, ampak kot *uspeh našega kulturnega dela*. Zato bi morali pomnožiti naše kulturno delo v sredini, delo na polju vede in literature in ne smemo misliti, da bomo šele z univerzo postali kulturni narod. Nasprotno, ako bomo kulturni narod, bomo si postavili univerzo sami, to bo *delo za našo duševno kulturo*. Le ta velika duševna kultura bi vzdramila *inteligenco* k delu in bi se širila med vse narodne sloje. Ona bi pospešila tudi gospodarski napredek. Ta kultura bi bila ono *solnce*, kterega žarki bi segali v zadnje kote naše narodne meje in bi ogrevali mrzla srca ter dajali sile borečim in omahujočim. Le kultura je zmožna dati narodu oni *ponos*, ki je v boju tako velike važnosti. Bili so časi, ko smo zahtevali od naroda krvi, za domovino, zahtevali smo čuvstva, navdušenja. Naš treznejši čas, zahteva dela in denarja. V naši narodni obrambi je danes treba kaj drugega nego besedi. Navdušenje ne zadostuje, niti čuvstvo niti kri. *Delo pa je nemogoče brez sredstev. Sredstev pa nam more dati le silna notranja kultura*.

Je nekaka ironija v tem, da pustimo delavce na kulturnem polju, naše znanstvenike, literate, umetnike brez pomoči, da tako ubijamo njih sile, ob enem pa pošiljamo pomoč na mejo, kjer so uspehi minimalni. Narod, ki bo vzgojen tako, da bo *ponosem sam nase*, si ne bo dal vzeti svojo narodnost. Kulturni narod si bi poiskal sam sredstva, da bo ohranil mladino pred uplivom tujega šolstva: našel bo tudi pota, da bo dosegel svoje jezikovne pravice. Ako narod sam ne zna braniti svojih pravic in ne mara šol v svojem jeziku, je znamenje, da se ne zaveda svoje kulturne sile — ali — da je nima. Naša severna meja trpi na tem zlu.

* * *

Ako gremo pri nas od severa proti jugu, najdemo na jugu mnogo več narodne *zavesti, sile, odločnosti* in podjetnosti, nego na severu. In značilno je, da je južna stran *mного bolj napredna*, nego severna. Le primerjajte n. pr. našega tržačana s Koroščem. Kaka razlika! Kje leži vzrok? Ali je kriva *narava!* (Alpski sploh gorski narodi so vsi zelo klerikalni, narodi ob morju kažejo večjo duševno gibčnost). Vidimo tudi, da *napredno slovenstvo na jugu zmaguje, severno-klerikalno propada*. Pravijo, da leži tu vzrok v postopanju vlade in v *razliki nasprotnikov*: tam na jugu je boj proti *laškemu* elementu baje lažji, nego proti *nemškemu* v Koroški. Recimo, da je na tem nekaj resnice. Toda zakaj se recimo naprednejša štajerska stran uspešneje brani, nego Koroška? Ako vpoštevamo oboje i naravo in njen vpliv na mišljenje in razliko nasprotnikov in različni številni in gospodarski položaj našega severa in juga, vendar se *ne moremo izogniti misli, da je narodnost na Koroškem mešana z drugimi primeski*, dočim je na jugu čista; vsako in tudi narodno čuvstvo je tem silnejši čim čistejši in razvidnejši je, ker je tem zavednejši. Na Koroškem, kjer je bilo treba najradikalnejše narodnosti, so mešali narodno čuvstvo s patrijotičnim in rimskim duhom, črno-rumeno in belo-rumeno je bila pobarvana narodnost, ki je bila v Trstu belo-modro-rudeča. *V znamenju čiste narodnosti je jug zmagoval, v znamenju patrijotične in klerikalne narodnosti je sever padal*. Recimo, da je včasih treba iti z ljudskim mišljenjem, ker je preobrat takoj navadno nemogoč. Toda tudi narodnostno čuvstvo se ni pri nas vzbudilo takoj, ampak se je razvijalo, *z razvojem se je imelo spopolniti in poglobiti. Naš jug se je razvijal v znamenju čiste narodnosti, bil je napreden in slovenski, sever se ni razvijal: patrijotično klerikalna narodnost je ubijala narod; namesto „boja“ smo hoteli „mir“*. S tem se je odpadništvo množilo. Ne le, da narod ni odločno zahteval svojih pravic, ne propadala je njegova samozavest.

Inteligent pa ni hotel take hlapčevske narodnosti in je postal narobe — Katon.

* * *

„Slovenec“ je nazval zato naš jug kot najslabše stran slovenske zemlje. „Naša temna točka Trst“. Menda zato, ker so tržaški Slovenci v znamenju *narodnosti in napredka zmagovali* tako, da so tekom zadnjih decenijev edina svetla stran naše zgodovine. Toda rekli smo že, da klerikalci vse obrnejo in da je pri njih vedno „narobe-prav“. V najnovjšem času hočejo klerikalci tudi iz Trsta napraviti „svetlo točko“; k sreči je v Trstu že tako svetlo, da bo klerikalna svetloba izginila kakor mesečni svit pred solncem. Čista narodnost je

Trst rešila, ona ga bo tudi vzdržala. Na Koroškem pa so šli gospodje še za korak naprej, da bo njih delo popolno. Narodnostno obrambo so postavili pod kontrolo klerikalne stranke. „Mir“ piše najbolj klerikalno zagrizene članke in se ne boji nobenih laži, kadar je treba napadati svobodomiselce. *Njemu je Slovenec in klerikalec eno.* To je bilo za nas usodno mnenje, dasi ni bilo resnično. Bili so in so še tudi na Koroškem napredni slovenski ljudje. Mnoge teh ljudij so prisilile razmere na naši narodni meji, da so postali „Štajercijanci“; pogosto so bili to najinteligentnejši ljudje, ki niso hoteli biti klerikalci. Tako lahko trdimo, da je bilo pojmovanje narodnosti, in klerikalna obramba naše severne meje nam škodljiva, ker je bila strankarska. Značilno je, da se „Mir“ boji, da bi štajercijanci ne postali Slovenci. Namesto, da bi narod branili pred tujstvom, ga varujejo pred protestantizmom in svobodomislstvom.

Kar niso dovršili sami, to jim pripomore še nova klerikalna „Obrambna straža“, katere namen je braniti katoliško vero, gojiti ljubezen do države in na tretjem mestu pride narodnost. Torej stara pesem v novi izdaji. Pred nekaj leti je bila taka C. M. družba. Ker so jo pametni ljudje reformirali ter jo napravili zmožno, da vrši svojo narodno dolžnost, je bilo treba nove izdaje pod novim imenom. Človeku, ki čuti narodno, ne morala biti vera in država pred narodnostjo. Sicer je boljše ne pisati o rečeh, ki se same po sebi razumejo. Čez pol stoletja bo bodočnost jasno povedala, kako je bilo prav. Sklicujemo se nanjo zato, ker nas uči preteklost.

* * *

Narodno čutečega človeka boli srce, ako pomisli na našo severno mejo. Tu najbolj čutimo, kako v ozki zvezi sta odpadništvo in klerikalizem. Na taki poziciji bi mogli zmagovati le z ono visoko kulturo, ki bi bila zmožna v sebi združiti inteligenco in narod.

Klerikalno časopisje je pokazalo narodu njegovo inteligenco kot njemu sovražno silo, ki mu ni manj ali še bolj nevarna, nego tujec. S tem je bila dana smer bodočnosti. Iz Koroške so prihajali prvi silnejši klerikalni boritelji: Slomšek, Einspieler. Ako bi bili začeli boj za narodnost na Koroškem takrat, ko smo ga zaradi vere popustili, bi bil danes Celovec naš. Bilo nas je več, nego Nemcev, zničala nas je nemška kulturna sila; ko je bilo čas proti nji postaviti isto kulturo v slovenskem jeziku, smo šli v boj proti nemškim in pozneje proti slovenskim svobodomislecem.

To nas je uničilo, ker smo bili bolj verni nego narodni. — Ne odrekamo bojevitosti Einspielerju, niti Slomšku delavnosti. Stala sta za svoj čas še visoko nad onimi ljudmi, ki danes

stopajo za njima. Vkljub temu, kar je pisal Slomšek proti naprednim idejam, mu ne rečemo, da je bil trapast.

Bil je duhovnik svoje dobe in le pomislimo, *kako so mislili o kulturnih vprašanjih tedanji naši naprednjaki.* Zato reklamirajo klerikalci tudi Bleiweisa zase.

„Vse za vero, dom, cesarja! in živio!“ . . . Skoraj se ne bo našlo nič, kar bi jim branilo, da ga sprejmejo za svojega. Tako kakor Slomšek je pisala takrat vsa duhovščina. Tudi zaradi onega stavka, ki stoji zapisan v Soboti — „Slov. Narod“ je moral dobiti citat od nekod iz Štajerskega, dasi ga je pred nekaj leti prinesel sam v svojem podlistku — namreč, da je vse eno, kako govorimo na tem svetu, ne dolžimo Slomška, da ni bil naroden, ampak postavljamo to samo za zgled — klerikalne narodnosti.

Slomšek, Einspieler, Bleiweis! Trije možje, ki so združevali vero in narodnost. Pred dobri tridesetimi leti je bilo to nevzdržljivo stališče, danes se smatra za edino pravo. To se pravi, da smo „napredovali“.

* * *

Kadar je pri nas kak jubilej, se zberemo na veselici ali v slavnostni dvorani in govorimo. Vse eno je, koga slavimo. „Slava“ in „živio“. Poveljujemo lastnosti in govorimo v superlativih. Namesto, da bi premislili dobro, kaj naj slavimo in kaj ne, namesto da bi ljudi pojmlili koga slavimo in zakaj ga slavimo, ali, da bi vsaj sami natančno pregledali, kako in kaj je s slavljencem, govorimo slavnostne govore in slavimo vse vprek. Tudi ako kaj ni bilo res, mislimo si sami pri tem še to in ono. Pri slavnostnem razpoloženju pustimo domišljiji prosto pot. Govoriti slavnostni govor je lažje, nego podati temeljito razpravo o vrednosti dela. Tako je bilo n. pr. s Slomškom. Včeraj smo pisali o njem navdušeno, danes prineso klerikalni listi njegove nazore, in mi priznamo: ako je tako, je bil to trapast far.

To so žalostni pojavi v naši javnosti in kažejo, da potrebujemo kulturnega boja, da nekoliko očistimo ozračje, da bomo na jasnem, kaj imamo vrednega iz svoje preteklosti. Do danes imamo večino svojih mož ocenjenih le s slavospevi ali s slavnostnimi govori. Prečitaj tak slavospev, ali slavnostni govor, na koncu vidiš narodnega svetnika.

Njegovega dela se kje praše po policah, napreden žurnalist jih ne pozna, komaj star profesor je morda ocenil njih jezikovno vrednost . . .

Tam najdeš morda kaj popolnoma družega. Mi dozdej nismo imeli *merila za našo preteklost.* Ako je kdo blagovolil biti Slovenec, smo mu dali zato narodno svetništvo.

Ako bi mi svoj pantheon nekoliko pregledali, bi malo boljše poznali svojo preteklost. Ne zato morda, da bi ta pantheon izčistili in pometali iz njega vse, ki niso bili „svobodomiselní“. Ne, tako bi delali klerikalci. *Glavna stvar je prav ceniti to, kar imamo iz preteklosti.* Pri nas bi ne bilo težko poznati temeljite ideje, ideale in delo naših mož. Klerikalci jih bodo sodili *po veri*, mi *po narodnosti*. Njihovo narodnost bodo slavili klerikalci samo, če je bila verna, mi je ravno zato ne bomo slavili, ker lahko vidimo v tem, da mu je bila narodnost *sredstvo* za verske namene, ne pa izraz notranjega prepričanja, pot, po kateri se vodi narod k višji *kulturi*. So to važna vprašanja, ki jih je treba še globoko premisliti. Kulturni boj ni samo boj za svobodno šolo, za ločitev cerkve od države itd. Kulturni boj potrebujemo mi sami doma, da si bomo na jasnem v mnogih vprašanjih, ki smo jih pustili desetletja nerešena. Pomislimo slučaj: Prešeren-Koseski. Estetična kritika Stritarjeva je odkrila pesnika zaslepljeni dobi. *Danes potrebujemo kritike svoje preteklosti* sploh, kajti poznati moramo *vrednote svoje preteklosti*.

V tem leži *rešitev slovenskega vprašanja*.

* * *

„Jutro“ je pisalo *o vsebini in obliki*. Dozdaj smo pazili, da smo bili narodni na *zunanje, po obliki*. Oznaki, trahovi, napisi, etikete in drugo. To je imelo kazati našo narodnost. Po drugem navadno nismo vprašali. Taka formalna narodnost je bila marsikje in marsikdaj potrebna, toda postala bi lahko škodljiva, če bi nas odvrčala od tega, da bi ne pregledali nje *vsebine*. Ako je z trobojnico ovita čaša, iz katere pijem nemško pijačo, ni to nikak naroden čin. Boljša je priprosta domača čaša z dobro domačo vsebino. *Naši narodnosti je treba dati vsebino*. Ne zadostuje niti to, da jo imenujemo napredno, niti da jo nazivamo svobodomiselnó. Narodnost nam je nakaka *forma kulturnega dela*. S tem je samo po sebi napredna in svobodomiselná — toda ne v besedah, ampak *v delu*.

Naše kulturno delo je vsebina naše narodnosti. Nalilo pa se je noter marsikaj. Treba je *bo vsebino pregledati, oceniti, presoditi* — to je predmet kulturnega boja.

* * *

Masaryk pravi: *Sovraštvo do drugega naroda še ne pomeni ljubezen do lastnega naroda*.

Te besede bi si bilo treba nam dobro zapomniti. Oni časi, ko je bil naroden vsak, kdor je zabavljajl čez Nemce, so minili. Narodnost je več in zahteva več. *Ljubezen do naroda je pozitivno delo*, ne prazne besede. Samo so-

vraštvo proti tujemu narodu nas ne more zadovoljiti, dati moramo lastnemu narodnemu življenju *kulturne vsebine, kulturnega dela*.

To samo bo zmagovalo bolj nego vse sovrastvo in vsaka druga sila.

Kar velja za narodnost, velja tudi za t. zv. *naprednost*. Samo *sovrastvo do cerkve in do t. zv. klerikalizma* nas ne sme in ne more zadovoljiti. Napadi na farje in na razne verske navade še ne kažejo, da smo napredni. Gotovo je prav in potrebno, da vemo kako in kaj je s cerkvijo, z duhovščino etc. toda v tem še ni naprednost. Napredni postanemo šele z onim delom, s katerim se staro nadomestuje z novim.

Naprednosti je treba dati vsebine. Ker se to pri nas ni zgodilo, je naša naprednost dovolj slaba: bili smo na zunan napredni, v srcih nejasni, v oficijelnosti — katoliški. Tudi tu se mora reči: *ljubezen do napredka je pozitivno delo*. Kakor ni rešilo naše narodne meje ono *besedno bojevanje*, ampak šele delo, tako je tudi z našo naprednostjo: v besedah je bila, toda v delu je ni bilo. Treba je še mnogo dela.

Napredna narodnost torej ima veliko nalogo: vršiti kulturno delo. Nje dolžnost je bojevati kulturn boj in naroden boj: kulturn boj v sredini, naroden na meji. Prazen in brezvspešen bi bil boj na meji, ako bi bila sredina — kulturno prazna. Torej ne le sovraštva; tudi *ljubezni* je treba in ta ljubezen se kaže o delu. *Kulturni boj pada nekak pregled tega dela in vspehov*. Ako se kulturnega boja iz kakršnegakoli vzroka bojimo, je to za nas slabo znamenje.

* * *

Kulturni boj imamo pravzaprav vedno. Vedno, odkar se razvija kultura, se vrši ta boj, oziroma v tem boju se razvija kultura. *Vera v boljšo bodočnost* človeka in človeštva, to je kar vodi delavce na kulturnem polju, *navdušenje za svobodo* in napredek, to je kar vodi bojavnika v kulturnem boju.

Ta vera in navdušenje je odmev notranjega *prepričanja o resnici*. Vedno so bili na svetu klerikalci in svobodomiselní, t. j. vedno so se našli ljudje, ki so verovali, oz. so učili ljudi iz kakršnegakoli vzroka verovati in delati stvari, od katerih niso imeli niti ljudje niti bogovi dobička, ampak samo oni, ki so stali med ljudstvom in bogom. Taki ljudje vedno trdijo, da je samo njih vera prava.

Nasproti tem so bili vedno na svetu ljudje, ki so mislili po svoje in so verovali po svoje. Prvi so zahtevali naj bo vera vseh enaka in neizpremenljiva — ako so mogli, skušali so to doseči s silo — drugi pa so trdili, da je to zahtevati neumestno, ker ne more nihče dokazati, da je resnica, kar veruje. Vendar so bile *gotove dobe v zgodovini*, kjer jasnejše vidimo

kulturen boj n. pr. na Grškem za časa Sokrata, v rimskem cesarstvu v prvih stoletjih po Kr., čas renesance in reformacije, prosvitljeni absolutizem, Evropa po 1848 l.

Tak kulturen boj nastane, kadar se stari življenjski nazor preživi in prihaja novo nazoranje na svet in življenje. Rekli bi nekako, da *trčita skupaj stara, tradicijonelna kultura*, ki je bila izražena v gotovih formah starega življenjskega nazora in *nova kultura*, oz. nje prvine, ki se hočejo spojiti v celotno nazoranje. Nazor stoji proti nazoru, sedajnost proti preteklosti, nova sila proti zastarelosti, odločna misel proti bojazljivji veri.

Doba kulturnih bojev tvori pri vsakem narodu najlepšo stran njegove zgodovine. V njih se pokaže, koliko je bil narod zmožen, oz. voljan bojevati se tudi za višje resnice, za ideje, ne le za dobičkanosne posvetne darove. Nismo opravičeni trditi, da mali narodi ne potrebujejo kulturnega boja. Prof. Masaryk trdi, da ravno mali narodi morajo imeti tudi nekake višje ideale in cilje, ker jim to daje smisel v življenju.

Lahko rečemo, da so vse narodne literature zadnje dobe odmev kulturnega boja. Kakor ne vidimo nič velikega v človeku, ki ne premišlja včasih višjih misli in ne razrešuje težjih vprašanj, tako bi tudi ne videli nič velikega v narodu, ki bi ne bil zmožen pogledati v velika sodobna vprašanja, ki jih ima sedaj razrešena v svoji veri ali v klerikalnem programu, da jih vidi in premisli.

* * *

Imeli smo že nekoliko *kulturnih bojev*. Podajmo kratek pregled. *Prvi kulturni boj* našega naroda moramo videti pri prehodu iz *paganstva v krščanstvo*.

Niso zmagali toliko nazori in dokazi, kakor surova sila. Vendar si moramo misliti, da pokristjanjenje ni bilo delo enega dne, ampak da je našlo ne le zunanji odpor v boju (Črtomir), ampak tudi *notranji odpor*. Kulturnega boja s spisi, kakor se je to godilo med kulturnim paganskim starim svetom in novimi kristjanskimi apologeti, seveda ni bilo, ker smo bili še narod brez kulture.

Sprejeli smo torej tujo *cerkveno kulturo*.

Slovanski paganski nazor in kaloliško-cerkveni nazor sta si tu stopila nasproti. Boj so odločili oni, ki so hoteli imeti v posesti lepo slovensko zemljo.

S tujo vero je prišel tuj gospodar. Prvi kulturen boj je bil dokončan.

Drugi kulturni boj je čas reformacije. Staro katoliško nazoranje zadene na odpor med samimi *duhovniki*. Proti objestnosti in napuhu papeža in njegove duhovščine nastopi nižja du-

hovščina, ki ji je mar *vere in resnice*. Proti *latinščini* se oglašajo *narodni jezik*, proti *avtoriteti papeža* se postavi *biblija*, kot vir vse resnice.

Reformacija je eden najkrasnejših kulturnih bojev sploh, je prvi začetek narodnih kultur evropskih narodov in tudi mi Slovenci moremo šteti našo reformacijo med najlepše dobe svoje zgodovine, tudi mi začnemo v nji svojo narodno življenje. *Trubar je kulturni delavec in bojovnik te dobe*: piše slovenske knjige in pridiguje proti slabi duhovščini. Petdeset let traja ta kulturen boj, ki hoče preroditi cel narod ter ga osvoboditi od rimske cerkve. Petdeset let dela — Slovenci imajo položen temelj za svojo literaturo. Prišli so jezuiti in so s silo zatrli mlado življenje. Ta prehod ni bil „kulturni boj“.

Tretji kulturni boj imamo pri nas koncem 18. stol. boj med *janzenisti in jožefinci*.

Ker nismo imeli posvetne inteligence, se je ta boj vršil večinoma med duhovščino. *Na eni strani ideje francoskih enciklopedistov in po njih uravnane reforme cesarja Jožefa, na drugi strani janzenisti s svojo globoko vernostjo*. To je boj koncem 18. veku. Zmagali so janzenisti.

Četrty kulturni boj se oglašajo za časa „Čebelice“. Prešeren je „*freigeist*“, njegovi prijatelji so ljudje, ki niso prijetni očem janzenistov. Tudi med duhovščino so še *jožefinci* (Jupan).

Boj naših tridesetih let je zelo zanimiv. Bilo je vprašanje, ali bo mila slovenska domovina ostala nedotaknjena od idej, ki jih je glasila francoska revolucija in so odmevale po Evropi tudi za časa svete alijance. Strah je bil velik, tudi pritisk od strani janzenistov je bil tak, da je v kali zamrlo vse, kar bi bilo kolikaj brezversko. *Odmev teh janzenistov je bil pozneje — Slomšek*.

Na Češkem je v tem času nastopil že *Havlíček* in je takoj jasno povedal: *ako hočemo imeti probujen narod, ga moramo probujati v kulturo, v naprednem smislu*. Bilo je za nas škoda, da ni bil boj med 30–40 leti ostrejši. Bili bi se v njem pripravili na 1848. Tako pa smo v nejasnosti začeli in nadaljevali. Zanimale so nas črkarske pravde in slovanska vzajemnost in pri tem se je pozabilo na „*freigeisterijo*“. Vse je šlo delat na skupno narodno polje. *Bleiweis* je tipičen reprezentant svoje dobe.

* * *

Peti kulturni boj so začela pri nas po t. zv. kulturni debati o šolskem zakonu v letih 1868. ter doseže v 70tih letih svoj vrhunec. Boj je prišel iz literarnih vrst. Bili so to „*Novičarji*“ (Bleiweisova struja) in mlada generacija okoli „*Glasnika*“.

L. 1858 je nastopil *Levstik* s svojimi Napakami in je proglasil: Živela kritika! Začel se je boj najprej zaradi jezika, potem pa je prišlo vprašanje glede politike. *Levstik* je bil korenita sila, ki je hotel radikalno pomesti z vsemi „napakami“. K njemu se je pridružil *Stritar*, ki je hotel prinesiti v slovensko domovino kulturne smeri svoje dobe. Narodni tabor se je ločil v staro-slovence (*Bleiweis* z *Novicami*) in novo-slovence (Slov. Narod z mladimi politiki). L. 1872 se je izbojeval boj v Slov. Matici. Zmagala je narodna kulturna ideja.

Ta doba je bila za nas največjega pomena. Pomeni nam vrhunec narodnega in kulturnega boja: Sturm u. Drang. Mlada sila je triumfirala in je šla zmagovito naprej. Ta razvoj je ustavil *Mahnich* z „Rimskim katolikom“. Zbral je razbite klerikalne elemente, vrgel se je najprej na *Stritarja*, potem na *Aškerc* in *Gregorčiča* in ko je izčistil literaturo, ki je bila naša edina kulturna sila, se je začel politični boj. Klerikalizem je zmagal, ker smo odložili orožje, predno je bil izbojevan kulturni boj z *Mahnichem*. Danes moramo poseči nazaj, treba je revizije našega razvoja zadnjih let, treba je novega kulturnega boja, da bomo poznali svoje *Slomške*, *Bleiweise* i. dr. — kajti verjemite, da jih je še mnogo — da bomo poznali svojo preteklost.

* * *

Potrebujemo torej nekakega domačega kulturnega boja, kritiko naše preteklosti. Pregledati moramo naše delo, smeri, cilje, uspehe, sredstva.

Podati moramo sami sebi preteklost, kakršna je. In kaj naj bo *merilo* te preteklosti! Narodna kultura, kulturne vrednote. Žal da imamo o naših možeh le razne slavospeve in biografije; dos'opni bi nam morali biti njihovi nazori v njih lastnih besedah. Tako bi vedeli pri čem smo, kdo je bil naš in kdo ni bil naš. Tak kulturni boj bi nam pojasnil naše stanje.

Tekom našega razvoja sta se pojavljali v našem narodnem življenju dve struji: ena, ki je hotela privezati slovenski narod z vsemi vezmi na rimsko cerkev in druga, ki ga je hotela teh vezij oprostiti. Katera je bila narodna? Kadar sta obe smeri stopili odločneje druga proti drugi, smo dobili kulturni boj. Katera je bila kulturna? Kaj nam je bilo koristnejše kaj je dalo nam več sile, v čem smo napredovali? To so vprašanja. Z njimi se razreši tudi vprašanje naših narodnih svetnikov.

V tem je treba pred vsem jasnosti. Posebno dandanes. Klerikalci danes natančno razločujejo, kaj je njihovo, kaj ni. Njim ni narodnost merilo, njim je merilo vera. Kaj sokol, kaj šolska družba! Ako ni klerikalna, proč z njo. Premisljivo si dobro, predno slave kaj zaradi

narodnosti; ako ni bila to verna narodnost, je za nje brez pomena. Oni so dali zgled; začeli so temeljito ločiti.

Ločiti moramo tudi mi; zato potrebujemo kulturnega boja, revizije naše preteklosti, jasen pregled razvoja, ki smo ga imeli do sedaj.

* * *

Kar se tiče vere, smo omenili že zadnjič, da nam ni vse eno: vera, krščanstvo, katolicizem in klerikalizem.

Klerikalci trdijo, da kdor je veren, mora biti kristjan, kdor je kristjan, mora biti katolik, katolik mora biti klerikalec. To je napačno. Rekli smo, že zadnjič: So na svetu verni ljudje, ki niso kristjani, so kristjani, ki niso katoliki, so katoliki, ki niso klerikalci. Tolstoj n. pr. je gotovo najboljši kristjan, a ni v nobeni cerkvi.

Cerkev je formulirana vera zorganizirana v hierarhiji. Vera ne potrebuje cerkve; izven cerkve so danes tudi verni ljudje, dočim so v cerkvi tudi ljudje brez vere. Rekli smo: so klerikalci, ki niso niti verni, niti kristjani, niti katoliki. Pri nas je dosti takih. Zato trdimo to opetovano, ker se trdi pri nas, da je vsakdo brezverec, kdor ni klerikalec. Je to žalosten pojav, znamenje, da ne poznamo sodobno versko gibanje. Danes se hoče vera ločiti od konfesije, kristjanstvo se hoče ločiti od cerkve, celo katolicizem se hoče ločiti od klerikalizma. Smo v globokem verskem boju. V vsakem narodu čutimo dve glavni smeri: razreševanje sodobnih kulturnih vprašanj v proticerkvenem in protiverskem smislu sploh (svobodomiselno gibanje) in razreševanje istih vprašanj v svobodnem verskem smislu (modernizem). Cerkev se s poslednim ravno tako ne strinja, kakor s prvim. Za njo stoji dogma nad vse in veda se ji mora ukloniti: ako neče, je veda brezverska oz. nepravna. Isto se godi pri moderni narodnosti: ali je verska, ali je ni oz. je napačna.

Iz tega sledi oni logični sklep, ki so ga napravili v zadnjem času klerikalci po svoji logiki: kdor ni klerikalec, je brezverec; edini klerikalci so slovensko narodni: torej svobodomiselci niso niti slovenski niti narodni. Mi se te logike ne bojimo, ker iz neresničnih premis sledi neresničen sklep. Povdarjamo samo še to, da današnje versko gibanje, ki se kaže pri vseh narodih in sega tudi že globoko v cerkvene sloje zada tudi našemu mogočnemu klerikalizmu smrtno rano.

„Svob. Misel“ smotri na to versko gibanje kot na nekaj zdravega; v njem pride prerobenje narodov (nova reformacija).

* * *

Pri nas se govori o „katoliški renesansi“. V javnosti se kaže ta renesansa kot zmaga političnega klerikalizma. Molijo se oni, ki mislijo, da so z uvedanjem raznih bratovščin in ceremonij v naše cerkve povzdignili *verski čut*. *Sfanatizirali* so sicer ljudstvo; verskega in kristjanskega mu niso prinesli nič; še manj moralnega. *Pod krinko pobožnosti se živi nemoralno hinavsko življenje*.

Slovenska mati je nekoč karala sina-študenta, ki se je izgovarjal, da je pošten človek v kljub temu, da ni klerikalec s temi besedami: *Ako kdo boga ubije, mu vsak odpusti, to se lahko primeri; ako pa ne veruje, ga vsi sovražijo*.

Tu imate versko moralo. To je katoliška renesansa: Namesto poštenega narodnega moža je bil v neki občini na farovški pritisk izvoljen *znan prešestnik*, ker je obljubil, da bo podpiral klerikalne namene. Gospod Krek: to je katoliška renesansa.

Nešteto zgledov bi lahko podali iz svoje domovine. Navadno se *smatra vera za važno podlago morale*. Klerikalizem ne vpraša niti po veri, niti po morali. Namen mu posvečuje sredstva. Ako napolni svoje organizacije s fanatičnimi ljudmi, imenuje to: katoliško renesanso.

* * *

Opazujemo v današnjem verskem gibanju štiri glavni smeri: a) *bojevni klerikalizem*, nekaka *protireformacija* v drugi izdaji, ki hoče za vsako ceno zmagati nad celo moderno kulturo in privezati narode s protireformacijskimi sredstvi v moderni obliki na katoliško cerkev, ali na svojo konfesijo sploh (tudi protestantje i. dr. imajo svoje klerikalce); b) *modernizem* t. j. stremljenje pustiti vеди svoboden razvoj in sprejeti nje rezultate. Tudi vera naj se razvija, naj se ne drži starih nevzdržljivih besedi in naj se prilagodi moderni kulturi; c) *kristijanizem* (Tolstojizem) t. j. zavržejo naj se vse cerkve in vse konfesije in naj se postavi ves kulturni svet v verskem oziru na čisti *evangelij*. Duhovščina naj prestane sploh, razni obredi in ceremonije so odveč: ljudstvu naj se da v roke *evangelij*; tam dobi vse; d) *svobodomiselstvo*, t. j. nezadošča nam nobena cerkev s svojo zgodovino, nobena konfesija, niti *evangelij* ni popolen in v vsem soglasen. Veda je, ki daje smer razvoju. Ona edina išče in najde resnico. Ona edina more biti vodnica v bodočnosti. Ovrгла je stare vraže, pokazala bo nova pota življenja.

So še razne druge smeri, ampak te štiri se mi zde glavne. Premisliti jih moramo, ako hočemo bojevati kulturni boj.

* * *

Kakor imajo lahko razni narodi eno vero, ravno tako more imeti en narod razne vere. (Vero mislimo tu v smislu konfesije (org. cerkve). To je za nas važno. Nemci n. pr. so protestantje in katoliki. Kdo je pravi Nemec. Nemci trdijo, da protestantje, slov. klerikalci bi rekli, da samo katoliki. Na Angleškem imajo državno anglikansko vero in katoliško: Kdo je pravi Anglež? Rusi trdijo, da je samo pravoslavni Rus, pravi Rus, katolik ne more biti pravi Rus. Nasproti temu, trdijo Poljaki, da je katoličanstvo bistven del njih narodnosti. — Razumemo to bistvo morda potem, če pomislimo, da imajo na eni strani protestantske Pruse, na drugi strani pravoslavne Ruse in da so z obema v boju. Tu je vera bila sredstvo v narodnem boju. Turek si težko misli Turka, ki bi ne bil mohamedan. Hrvatje in Srbi se danes med seboj ločijo bolj po veri nego po jeziku. Imamo pa n. pr. Srbe, ki so mohamedanske vere. Ali so to pravi Srbi. Razločevati moramo med verami: imamo narodnostne in državne vere (n. pr. židovska, Rusija, Turčija). Tam je vera državni element: vladar je ob enem papež, ev. privrženec naroda je ob enem privrženec narodne vere (Bolgari, Srbi). Enako hočejo biti Poljaki samo katoliški in po njih so vsi vzeli zgled slovenski klerikalci. „Edino katolik je Slovenec.“ Vprašanje pa je, *kaj nas druži bolj: narodnost ali vera?*

Ako srečaš domačega človeka na tujem, ali se ga razveseliš zato, ker je katolik ali zato, ker slovensko govori?

Ali je nam bliže svobodomiselni Nemec ali klerikalni Slovenec? Dvoje vprašanj! Zato vidimo, kako razrešitev narodnega vprašanja ovira versko vprašanje: tu je le en izhod: *kulturno stališče*. Klerikajci so zavzeli versko stališče. Svobodno jim.

Nikjer ne stoji zapisano, da mora biti vsak Slovenec katolik oz. celo klerikalec. Nasprotno: *Kar imamo velikega v naši preteklosti se je rodilo iz boja proti Rimu in proti tujsivu*. V boju za narodnost. Danes ni narodnost več *samo jezik, oblika*, danes hoče biti *vsebina, forma kulturnega boja*, ne samo za izražanje ampak tudi za pojmovanje. Rekli smo doslej o t. zv. naprednih krogih, da je nam *narodnost nad vse*: morda je nam bila *nad vse*, a ni bila nam vse: Narodnost nam mora postati vse: v nji *moramo najti kulturno enoto*, v nji *moramo spoznati sebe in si v nji formulirati nadaljni razvoj v bodočnosti*. To je naloga kulturnega boja.

* * *

Razrešitev našega narodnostnega in verskega vprašanja je torej v ozki zvezi. Ako smo podrezali eno moramo razrešiti tudi drugo. Kulturni boj bi prispel nam z novimi silami.

• • •

JOSIP BERNHARD:

Proletarijat in cerkev.

(K 1. maju 1910).

„... Cerkev, katoliška in protestantska, dandanes ni nič drugega, kot opora, orodje razredne države ...“

Liebknecht, strank. zbor, Halle, 1890.

Te enostavne, pa ostre in izrazite besede si ponovi proletarec zavedno ali pa tudi le instinktivno ter gre ven v prosto naravo, vselej kadar pride spomladanska krasota prvega maja, edini svetovni praznik vseh tistih, ki so nadložni in utrujeni, gre veselo in z lahnim zasmehom mimo vrat vsakdanjega brezvspešnega truda gre mimo cerkva, kamor bi ga tako rad zvalil duhovnih k rimsko-katoliškim šmarnicam. Ker ta dan se je oprostil v znamenje bodoče osamosvoje iz stoletnega suženjstva, ki ne bo več za en dan, temveč za vedno.

Gori v gosposki sobi pa misli buržoazijec na tiste lepe čase, ko je on slavil začetek maja sam z raznimi veselimi in mokrimi veselnicami in izleti, dočim so delavci ta dan lepo vlekli svojih 12—14 ur ter mu tako zaslužili, kar je on v navdušenju in veselju pri majski slavnosti pognal. Končano je!

Ravno tako žaluje kutar. Ker zvečer pri šmarnicah, katere je spretno spremenil v slavnost majnikove kraljice, njegove cerkve ne napolnijo več proletarci, da bi jih s kadihom, svečami in sladkimi besedami vzgojil za zelo ponižne delavce. — Tudi končano!

Zakaj? Ker je socializem strgal doslej zakritemu, zavešenemu cerkvenemu bogu in bogu pobožnih podjetnikov raz obraz krinko, tako da se je zarežal na nas mesto tistega, za kar smo ga doslej imeli, star, dobro znan vzhoden malik, kateremu je Mojzež dejal „zlati tele“, katerega je pa imenoval dunajski občinski svetnik Hraba zelo poetično „bog Pograbi“ in na čegar altarju stoje kot edina molitev besede: „Kar ugrabiš, pa imaš!“ Stavek, ki ga vse opore prestola in altarja vsak dan izpolnjujejo z najvernejšo gorečnostjo ter delajo z delavčevim znojem najlepše dobičke.

Vsem tem tisočem grabežljivih rok pa cerkev vedno prijateljski pomaga. Povsod dela državi drage volje črno policijo, povsod vstavlja svoje obdelovalnice za prirejanje in zadrževanje mislečih delavskih glav, povsod tvori uslužno zagovornico krščanskih in semitskih izkoriščevalcev ter vbija delavskim otrokom v najnežnejši mladosti besede: „Bodi ubogljiv, ponižen in zadovoljen!“

Razume se seveda samo po sebi, da dobiva za tako eminentno državo vzdržujoče delovanje zlato zahvalo, tako da je postala v Avstriji milijardarka. Tako je tu v Avstriji črnorumeni do kosti, ker ji ravno tako kaže, ter

dovoljuje kot krščanskosocialna stranka naša najnovjša, strahovita vojna bremena in davke. Toda čeprav ta mati cerkev tako rada uganja politiko po spovednici in prižnici, tega pa nikdar ne pove, da da Evropa za oboroževanje vsako leto 4 milijarde, 782 milijonov mark, torej skoro 5000 milijonov kron in da v tem božjem redu pride že na vsakih 188 prebivalcev en vojak. A če bi zračunili vse, kar požre vsako leto „oboroženi mir“ ljudskega premoženja, bi dobili ogromno svoto 9000 milijonov kron!

Ob enem pa pomrjo vsako leto tisoči od lakote, tisoče in tisoče ljudi pa blodi okrog brez strehe, izključenih iz „olikane“ družbe ter končno pogosto zapadajo med vrste zločincev. Cerkev ostaja napram vsemu temu hladna. Močno uči naprej svoje nadzemlske strašilne povesti in nebeške pravljice ter igra rada „dobrodelnico“ deli sem ter tje slabo beraško juho proti plačilu s politično odvisnostjo od nje ter se pusti potem v brezkončnih, od sebe kupljenih časnikih hvaliti kot edini blagor na svetu!

Toda počesani in ostrizeni gospodje ne polagajo svojih rok blagoslavljajoče in milo samo na militarizem v kljub prepovedi: „Ne ubijaj!“, ker se tega moloha lahko porabi tudi proti „notranjemu sovražniku“, namreč proti proletarijatu, toda oni skušajo delati kupčije tudi z mnogimi drugimi stvarmi, ki z cerkvijo in veroizpovedanjem nimajo nič opraviti. Naj je duhovščina katoliška, naj je protestantska, vedno skuša razredni boj neodločnežem slikati kot upor proti oblastem in avtoriteti (t. j. proti kapitalistom), po drugih, nekoliko naprednejših krajih ga pa pokvariti s tem, da zanaša vanj konfesijonelne prepire, kar se godi po klerikalnih delavskih organizacijah s hujskanjem proti vsem brezvercem in drugovercem. Proletarijat skuša deliti s tem, da kaže vernim proletarcem socialne demokrate kot npravstveno propadle elemente.

Popje se skušajo polastiti družine, da, jo uničiti s tem, da ščujejo otroke pri veronauku proti očetu socialistu, ženo v spovednici proti socialnodemokratičnemu soprogu. A vse to znajo spretno zaviti v plašč verskih obredov in nauk ter si puste te idejologije od vedno uslužne države kot svoj patent postavno varovati, tako da je vsakdo takoj proglašen za motilca vere, kdor napade te hujskače v kuti.

Vendar pa postaja boj med dvigujočim se proletarijatom in kapitalistično cerkvijo vedno ostrejši, ker je že neštevilno delavcev* spoznalo, kako prav je imel Karel Marks s svojo

* Razen Abditusa, ki razvija in zagovarja v „Naših Zapiskih“ krščansko socialna načela. Gorenji Marksov izrek kaže, kako dober psiholog je Dr. Krek trdeč, da ima tudi marksist (seve le slovenski) mesta v klerikalnih vrstah, (kjer bi ga gotovo ne bilo za Marksa), in kako dobro pozna — izobrazbo nekterih papenhamovcev.

označbo „zatega“ krščanstva, o katerem se takole izraža:

„Socijalna načela krščanstva proglašajo vse nesramnosti tlačiteljev napram tlačnim bodisi za pravično kazen za podedovani greh . . . ali pa za skušnje, ki jih pošilja Gospod nad odrešence po svoji modrosti. Socijalna načela krščanstva oznanjujejo strahopetnost, samozaničevanje, ponižanje, pokornost, ponižnost — skratka vse lastnosti kanalije . . .“

Toda kdo pa potrebuje baš nasprotno lastnosti bolj, kot delavec, ročni ali duševni, kdo ima več vzroka poslati nebesa z vsemi njihovimi oblačnimi gradovi vred k vragu in se debelim popom zasmejati predrzno v obraz nad vsemi njihovimi cerkvenimi tolažbami?

Samo eno stvar bi sedaj delavec še imel, kar bi ga moglo podpirati v ostrem boju za obstanek in za doseglo boljše plače, namreč šolo. Toda kako pa ta izgleda? Od otroškega vrtca do srednjih in visokih šol se je zagrizla cerkev vanjo vkljub vsem državnim zakonom. Ljudsko šolo je spremenila iz poučevalnice in učilnice v prisladno-fadno molilnico in katehetnico, kjer nepreostaja časa za potrebnejše stvari od samih svetniških zgodb, svetopisemskih izrekov, bratovščinskih pobožnosti, spovedovanja in obhajanja. K večjemu pisanje in čitanje, pa še tega ne preveč, naravnih ved pa prav nič, ker so od hudiča, to je pravi šolski program klerikalizma. Ko pa dete odraste, potem preže črni pajki nanj s svojimi mladeniški družbami, vajenškimi domi, marijnimi družbami, da vajencu ubijejo ona načela, na podlagi katerih postaja potem stavkokaz, nečasten izdajalec svojega stanu. Visoke šole naj bi pa pošiljale med svet po njih programu one sodnike, uradnike, učitelje, ki se vstavlajo kot dobri birokratje vsem zahtevam z okostenelostjo dajejo lačnim na njih krik kamenje mesto kruha.

Vse te slike blagodejnega cerkvenega delovanja imamo torej pred očmi danes prvega maja. Po veseli rudeči barvi veselja, po svetli zeleni ljudske spomladi se plazi ona črna pega, ki bi najrajše zakrila s kutami vse, kar je vselega in svobodnega. Toda imamo že dolgo dosti orožja in bakelj za osvoboditev in prsveto. Poznamo *izveličarja novih časov*, ki se imenuje, „zavedna, sestavna organizacija socijalnega dela“ (Dietzgen). Vemo, da dandanes zadostuje en sam čin, da iztrgamo sebe in svoje potomce vsaki cerkvi, namreč izstopi iz cerkve, v katero ni vstopil nihče prstovoljno, ter s tem osmešimo njeno hvalisanje z milijoni pristašev. Samo hoteti moramo, in cerkve po celem svetu postanejo enostavne združbe verskih nazorov, če si delavne množice naroda vtisnejo v spomin besede: Popom nič ne verujte in nič jim ne dajajte! Naj popje in nune namreč še toliko govore o peklju in

svetnikih, samo naš denar, samo njih beračenje jim je dalo vendar in jim še vedno daje ono oporo, telesno, da jim ni treba nič delati, da sami pijejo vino, neumnemu Janezu pa hvalijo vodo.

Dalje vemo dandanes dobro, da je naše časopisje oni činitelj, ki sveti kot goreča baklja na gnojišče klerikalnega in kapitalističnega svetovnega redu ter često pokaže ljudstvu tolste črne in zlate hrošče v vsej njih nagoti. Ravno tako poznamo dobro one vire strupenosti, one moderne prižnice popovstva, pijejo časopisje, ki zastuplja posebno možgane delavske mladine s svojim svetohlinskim načinom bojevanja, s svojo umor in vse zločine primerno „pojasnjajo“ svetopisemsko navlako.

Gori navedene besede starega Liebknechta v polnem obsega potrjuje ta klerikalno-kapitalistiški tisk z vsemi ostudnimi okoliščinami kot podkupovanih, načelna breznačajnost tako, kot vse gori omenjene točke.

Mi se ne borimo proti cerkvi kot meščanska družba s svojo farško gonjo, ampak radi tega, ker vemo, da je cerkev najzvestejša dekla kapitalizma.

V zavesti pa, da ima Svobodna Misel največjega svoražnika v vseh cerkvah, se bojuje delavstvo instinktivno proti nje reprezentantom vseh cerkva in se tako bori zajedno za politično gospodarsko in duševno svobodo.

Trubarjev spomenik.

Trubarjev spomenik stoji v Ljubljani. Komaj smo mogli verjeti, da bo stal tako kmalu. Stoji. Pravijo, da je krasno umetniško delo. Brez velikega pompa je bil spomenik odkrit, vkljub temu, da prispevki še niso dosegli potrebne svote. Ravnoti prispevki najbolj dokazujejo, kako je nam tuj naš veliki reformator. Treba je bilo pred spomenikom postaviti spomin. V narodu spomin na preteklost. Reкло se je: „dasi visoko čislamo svobodo prepričanja in vesti, vendar postavljamo ta spomenik književniku.“ Čemu zavijati? Zakaj bi ne pripoznali, da ga postavljamo tudi reformatorju. Spominjam se na neko anekdoto, ki je bila zapisana v češki „Stopi“.

Tujec je prišel v Prago in njegov češki prijatelj ga je vodil na znani staromestni trg. Kazal mu je mestno kišo, tinsko cerkev, pripovedoval mu je povest o Beli Gori, o 27 čeških plemičih, ki so bili po usodni bitki tu obglavljeni, o protireformaciji in nazadnje je pokazal prostor: Tu bo stal l. 1915 velikanski Husov spomenik. Odkrili ga bomo ob 500letnici njegove smrti na grmadi.

Pravil mu je na to o Husu, ki ga je sežgala rimska cerkev. „Ampak vi ste katoliki?“

je vprašal tujec. „Seveda, večinoma“. — „A zakaj potem proslavljate reformacijo in postavljate spomenik Husu?“ — „Zato, ker so se bojevali proti rimski cerkvi, ki je škodovala narodu.“ — „Dobro, ampak zakaj ste potem vi še vedno katoliki, ko vam je cerkev skoraj uničila narod?“ Na to ni vedel češki prijatelj odgovora.

Menda se je čudil sam, kako je to, da katoliki postavljajo reformatorjem in protestantom spomenike ter slave njih spomin, zraven pa so še vedno katoliki. In cel ta narod, ki je že toliko trpel pod rimskim jarmom, je katoliški . . .

Zato smo mnenja, da je treba ob enem s spomenikom postaviti tudi spomin, ako se to ni zgodilo že preje. Sicer bo padel prah na spomenik in bo pozabljen.

Izdali smo že ob jubileju knjigo „Primož Trubar in naša reformacija.“ Priporočamo jo našim somišljenikom, da jo pridno razširjajo med narod ter tako skušajo vzbuditi med narodom živ spomin na reformacijo. Cena knjigi je 50 vin., torej dovolj nizka, da se lahko daruje prijateljem in znancem, ki jim je morda neznano delo moža, katerega spomenik stoji v Ljubljani. „Pomen spomenikov je v tem, da znamo ceniti pomen mož, katerim so postavljeni.“

Ako poučite ljudstvo o pravem pomenu reformacije, izvršite važno kulturno delo.

Knjiga *Primož Trubar in naša reformacija* se dobi po vseh knjigarnah.

Jezuitje in Slovani

ali

humbug s slovanskim bogoslužjem.*

Verska stran slovanskega vprašanja.

Če so si slovanski narodi doslej le malo na jasnem glede vprašanja skupnih črk in jezika, so si še manj na jasnem o gorenjem vprašanju. Mi Čehi se zelo neradi dotikamo verske strani slovanskega vprašanja. Nekteri med nami smatrajo za nekako nazadnjaštvo, če se kdo le od daleč dotakne vere. Mislijo, da so verska vprašanja že za vedno rešena, in da se zanja ne razvname niti omikanec, niti napreden narod. Drugi, ki se spominjajo nesreč, v ktere so češki narod pripravili verski prepiri in vojske, se zбоje vsega, kar bi obrnilo pozornost češkega naroda na verska vprašanja. Če je slovansko vprašanje brez verskega vprašanja, se je odveč bati nečesa, kar nič ni; v nasprotnem slučaju pa strah nič ne pomaga in ne koristi, ker z tremo ne

reši nobenega vprašanja. Tretji hvaležno priznavajo neodrekljive zasluge marsikakega slovanskega duhovnika za razvitek slovanske misli ter zavedaje se, ali pa vsaj sluteč, da bi bil katolicizem lažji, če bi se ga tehtalo na tehtnici slovanske misli skupno z pravoslavjem, smatrajo za boljše v imenu vzajemnosti to vprašanje prikrivati.

Toda prikrivano vprašanje znova in znova sili v ospredje. Drugače tudi ne more biti, ker slovansko vprašanje, ki počasi dozoreva, samo sili k svoji rešitvi.

Drvo, ki je zrastle iz semena, od Vas vsejanega, ki se je zakoreninilo ter od Vas gojeno do tiste stopnje razvitka, ko ima zacveteti in roditi sad, se razcvete in obrodi že iz lastne sile, razven če bi ga oklestili do golega in izruvali. Proti slovanski misli kot misli ne nastopa noben slovanski narod, in če pa dela to sem in tje kak posameznik, se to smatra splošno za protinarodno težnjo. Iz te okolnosti same sledi, da mora priti trenotek, da bo v slovanski misli združenim narodom neobhodno potrebno vzeti v pretres svoje versko vprašanje, in to ne samo z bogoslovskega in npravstvenega, temveč tudi s političnega stališča. Izstrelivši puščico iz loka, je nič več ne priključite niti ne pričarate nazaj. Če se bojite, da doseže cilj, za katerim je bila poslana, se bojite prepozno, ona že leti in doleti čeprav proti vaši volji.

Slovani priznavajo Rusko za svojo glavo, za svojega voditelja. Toda ruski narod je ves poln verske misli, in za veliko osvobojevalno delo, katero je izvedel v sedemdesetih letih na Balkanu, se je navdušil z versko idejo, ki se je identificirala pri njem z narodnostno idejo. Veliko zasluženje, katero si je pridobil ruski narod s tem za osvoboditev Slovanov izpod tujega jarma je gotovo vredno, da Slovani z pijeteto gledajo na npravstven povod, ki je povzročil tako ogromno in slavno delo. Na drugi strani je ruski narod spoznal iz skušnje z osvobojenim Bolgarskim, da skupna vera ni tako močna vez, da bi postala politična zveza odveč. Poduk, ki sledi iz tega, je dragocen za slovansko misel. Ko pozabijo Rusi neprijetnosti, za katere so si morali kupiti ta poduk, se prepričajo, da jim je potisnila zgodovina v roko ključ ne več do delomične, temveč do popolne rešitve slovanskega vprašanja. In potem nadomeste njih kratko prevaro v-estranski in nedvomljivi uspehi.

Umaknitev ruske diplomacije l. 1878. z Balkanskega polnтока je imela za neizogiben nasledek, da se je začel tlačiti nemški „Drang nach Osten“ tje, odkoder se je Rusko umaknilo. Kot da bi bila hotela zgodovina potrditi pravilnost slavjanofilskega učenja v germansko-romanski zvezi, je ob enem ravno sedel na papški prestol podjetni Lev XIII., ki je obrnil rimsko propagando proti balkanskim Slovanom.

* Iz knjige „Rusko-české kapitoly“. — Spisal Holeček Josef, Praga 1891. — 5. odstavek: Verska stran slovanskega vprašanja.

Ker so za podobno propagando najboljši sokrwni narodi, je dal Lev XIII. katoliškim Slovanom, da bi jih pridobil za svoje namene, l. 1881 „grande munus“, s katerim je načeloma dovolil slovanski obred v katoliški cerkvi. Tekom razprave bomo še imeli priložnost ta „veliki dar“ po zaslugi oceniti. Za sedaj se nam gre samo zato, da bi konstatirali, da se je naložilo katoliškim Slovanom znova nalogo, pomagati spreobračati svoje slovanske brate v sluge Rima.

Resnice ne odpravi, kdor oči pred njo zapira. *Rim organizira katoliške Slovane proti pravoslavnim Slovanom.* Čeprav se godi to previdno in vedno tako nekako pod *okriljem slovanske misli*, katero skuša rimska cerkev ravnotako zase izkoristiti, kot njenega germanškega dvojčka, smo vendar že doživeli v svoji sredini tako surov pojav rimskega fanatizma, da si moremo lahko predstaviti, kakšno vlogo bi igralo Slovanstvo, če bi se mu dalo ovladati. Spominjamo samo na nezaslišano frivolni in cinični članek praškega „Čeha“, glasila češkega, katoliškega duhovništva, s katerim se je leta 1890. zadržal na Ruse zato, ker je bil v njih sredi sprožen predlog za sklicanje splošnega slovanskega shoda.* „Čehov“ članek je bil poln one temne besnosti, s kakoršno so se odlikovali španski inkvizitorji, in ki je mučila naše prednike za časa protireformacije.

Izbojni naklepi katoliške cerkve so jasni. Ona nastopa v bojni red, pripravlja se na pohod in boj pred našimi očmi. Nam ni mogoče, da bi ne videli, da je versko vprašanje tudi pri nas, in da je treba zavzeti napram njemu gotovo, zavedno stališče pred, nego nam preraste čez glavo in predno bomo proti njemu brez moči.

Navdušeni bojevalci Rima hrepene po dejanjih. Minuli so sicer časi križarskih vojn, oni ne morejo biti iniciatorji vojne proti pravoslavnemu Slovanstvu, ne morejo se vojskovati v prvih vrstah, ter morejo samo eno izmed dvojega: bodisi pripravljati tla svojim germanizujočim zaveznikom, ali pa se obesiti nanje kot plenilci. Ta odvisnost od razmer traja zanje že predolgo, da postajajo nestrpni. Čeprav se je češki narod dosedaj izogibal verskim vprašanjem ter z ničemer ne dal klerikalcem vzroka, da bi nastopali proti njemu, vendar je doživel poslednji čas to, da se klerikalci od njega ločijo, se ozirajo samo na svoj ožji prospek ter so pripravljeni delovati v narodu proti narodu. Teh korakov ni mogoče pojasniti z notranjim položajem v češkem narodu. Svobodomiselnih življi klerikalcem ne stavijo niti najmenjše stvari na pot, konservativci se jim pa ponujajo za vsakoršno službo, če opuste namen napraviti lasten tabor. To klerikalce od njih namena pač

ne odvrne, pač pa se dogodi, da ostanki staročeške stranke pomnože in sesilijo klerikalno frakcijo. Klerikalci kažejo, da so jim njih lastni smotri ljubši, kot ideali naroda. Zato bi bil že čas, da bi tudi narod pomislil, na čem je s klerikalci in kako bi se moral ponašati napram njihovim težnjam.

Klerikalna akcija ni lokalno češka, ker živahnost, ki se pojavlja med njimi, ima svoj izvor v vatikanski politiki. Če bi se šlo samo zato, da bi se sporazumeli s katoliškim duhovništvom, ki je z nami skupnega narodnega rodu, in prebiva v naši sredini, bi se to mogoče doseglo zelo lahko. Vemo, da premnogo Čehov, katere je zanesla usoda med legije katoliške cerkve, odkritosrčno čuti s svojim narodom, ima živ smisl za njegovo prestano in sedanje trpljenje, se navdušuje z najslavnejšo dobo češke zgodovine, kot mi, ter si predstavlja boljšo bodočnost svojega naroda, kot mi. Taki moške so med našo nižjo duhovščino gosto zastopani. Njihovo mišljenje je znano tudi izven meja, in češki katoliški duhoven je prišel na glas verske strpnosti, ne pa nestrpnosti. Po slovanskem svetu je ta lastnost češkega duhovnika cenjenja, kot zasluži. Če bi se poljska duhovščina odlikovala z enako lastnostjo, bi bila beda poljskega naroda sedaj za polovico manjša; polovica, ki bi ostala, bi bila ona, ki jo je zakrivilo plemstvo.

Pred volitvami v dunajski državni zbor leta 1891. so se vsi katoliški in unijatski škofje v Cizlajtaniji s skupnim pastirskim listom ponižali na volilne agitatorje, da bi nagnali svoje ovčice k dunajskemu centralizmu in jih odvrčali od krasnih in vzvišenih narodnih teženj. — Ob enem z njimi je izdal djakovski škof Štrosmajer svoj poseben pastirski list, v katerem izreka upanje, da se njegove „sanje“ o cerkveni skupnosti vseh Slovanov izpolnijo še v tem stoletju. Oba pastirska lista nam odkrivata strategični načrt generalov v Rimu.

Hočejo oslabiti narodno gorečnost katoliških Slovanov, da bi jo mogli obrniti proti pravoslavnemu Slovanstvu, ki je določeno za najbližji plen Rima. Je sicer res, da izpodriva katolicizem pravoslavne cerkve balkanskih Slovanov, toda doslej se pri teh Slovanih še nikjer ni pojavila težnja po verskem zedinjenju z Rimom. Tem manj je mogoče kaj takega reči o pravoslavni slovanski veldržavi, o Rusiji, ki se drži pravoslavja s polnim prepričanjem in vso gorečnostjo svoje duše. Pravoslavni Slovani si ne žele zedinjenja v naročju rimske cerkve, ki sama tako željo goji in kaže. Katoliška cerkev se zato ne more nadejati, da bi se ji izpolnila želja mirnim potom. Če vseeno veruje v njeno vresničenje, in sicer v tako kratkem času, je očitvidno, da računa na vspešne posledice izboja, ki naj bi se ga začelo označiti čas proti pravoslavnemu Slovanstvu, in glavno proti Rusiji.

* Vseslovanskega shoda l. 1907. se slovenski klerikalci niso vdeležili.

Takšen in nikak drugačen pomen imajo vse „sanje“ o verskem zedinjenju Slovanov.

Toda mogoče je katoliška vera boljša, kot pravoslavna, in naši pravoslavni bratje greše zoper zveličanje svojih duš, da trdovratno vztrajajo v krivih naukih svoje vere ter željno ne pograbi ponujane jim roke rimskih škofov? Pravoslavni trdijo, da se je ohranila prvotna Kristusova cerkev samo pri njih prav in nepokvarjeno. Če je to tako, zakaj naj bi se pravoslavje umaknilo katolicizmu? Nek francoski pisatelj o Rusiji, ki je hotel biti duhovit, je imenoval Ruse „pogane med kristjani,“ hoteč s tem reči, da je pri Rusih vera tako trdna, globoka, vztrajna, kakoršne pri katoličanih na zapadu ni bilo nikdar, in je posebno sedaj ni. Kako pa se more slaba vera bojevati proti močni, kot skala trdni veri? In zakaj, s kakšno pravico in v kakšen namen naj bi se lotila tega boja?

Z nikako pravico, temveč v političen namen. Katoliška cerkev ne more pozabiti svojih prošlosti, ko je ovladala celi svet. Ona si nemisli zadovoljiti s svojim sedanjim položajem in se ne more navaditi na misel, da so časi papeške posvetne moči za večne čase minoli. Ona hoče pokazati, da zna delati svetovno politiko tudi iz Vatikana, ter da ne potrebuje zato niti Rima, niti papeškega ozemlja.

Katoliška cerkev je današnji čas popustljiva napram svojim članom. Trpi njih mlačnost, zapira oči nad njih brezverstvom, ter je zadovoljna, da se čeprav dosti površno podvrčujejo njenim formam.

Če bi vstale iz grobov brezštevilne žrtve rimskega fanatizma ter videle strpnost modernih papeških naslednikov, bi se k njim še ne prištevali več. Če bi oživela Peter Arbuez in Ignacij iz Lojole, kaj bi ne začela takoj kupičiti grmade za nje, ki ne hodijo več po njih stopinjah? Toda jeza bi se jima polegla, čim bi se sporazumeli. Spoznala bi, da se katoliška cerkev ni izneverila ujunemu duhu, temveč da je samo svojo taktiko začasno spremenila in jo prilagodila razmeram.

Katoliška cerkev pripravljajoč se na napad na pravoslavne zemlje, smatra za umestno ne vzbujati v sami sebi prepira in odpora, da bi se moralo tem, ki jih hoče „zediti“, zdeti, da vlada v njenem naročju samo duhovna zadovoljnost in blagor.

Medtem pa skrbi za naš duševni blagor — glej, kako! Na Poznanjskem in Gornjem Sležkem, kjer je slovanska narodnost najslabša, izroča propovednico in spovednico za najbolj surovo germanizacijo. Združila se je z Bismarckom, ki je dosegel za izselitev poznanjskih Poljakov stomiljonski kredit. Poljaki žive iz mržnje napram Rusom, kjer je pravoslavje res narodna vera, od nekdanj v domišljiji, da je njih narodna vera katolicizem. A ko je njihovi narodnosti na Poznanjskem najhujše, ko je tam že takorekoč

v zadnjih zdihljajih, jih katoliška cerkev zapušča ter sklepa prijateljstvo z protestantsko nemško vlado. Narodni čut poznanjskih Poljakov je razdvojen. Njih plemstvo se pokorno klanja prestolu Hohencolercsev in prodaja svoja posestva naselbinski komisiji, hijerarhija se omahljivo uklanja višji volji ravnateljev nemške države ter uči nesrečne Poljake, da prospeh cerkve zahteva od njih, da premagajo v sebi bolečine zadnje ure ter ne delajo svoji „narodni“ cerkvi nepotrebnih sitnosti. Nižja duhovščina vsaj večinoma čuti z narodom, trpi in narodno z njim umira, ker nima izdatnega zdravila, s katerim bi mu ohranila življenje. Zadnja želja umirajočega je sveta.

Poznanjski Poljaki si ničesar bolj ne žele, kot da bi zasedel izpraznjeni prestol sv. Vojteha človek njihovega rodu. Toda to se protivi nameram nemške vlade, in papeški stolici je želja cesarja Viljema bolj pri srcu, kot srčne prošnje umirajočega slovanskega ljudstva. Glede izpolnitve teh prošenj se papeška stolica in nemški prestol ne moreta zediti, toda brez velikih težav se pa dogovorita s tem, da bi se na Poznanjskem zopet uvedel jezuvitski red — ne mogoče zato, da bi s pomočjo katoliške cerkve krepko napredujočo germanizacijo zadržal, temveč v ta namen, da bi v prospeh nemške države premagal socialistiško gibanje, katero med Poljaki nemška država sama podpira s politiko, ki Poljake ob enem obubožuje in odnaručuje.

Preskočimo na slovanski jug. Tu so bili katoliški duhovniki kot odlični hrvatski rodoljube mnogo let pred zasedenjem Bosne in Hercegovine navdušeni pionirji avstrijske politike. Avstrijska vlada je v toliko, kar je potrebovala to agitacije za svoje namene, molče trpela, da so njeni propagatorji pridobivali zanjo katoliške Slovane po turških pokrajinah za Savo z vado velikohrvatske ideje. Čim je bila okupacija gotova, so spravili velikohrvatsko idejo v arzenal uspešnega, toda začasno nepotrebnega orožja, a njeno mesto je pa zavzela začasno velikomadžarska ideja.

Bosenski frančiškani so vzdrževali v svoji domovini katoliško vero od turškega zavzetja; toda ker so imeli to napako, da so se preveč zenačili z narodom, so morali svoje važno in zasluženno mesto takoj po okupaciji prepustiti duhovnim osebam in redovom, ki niso imeli toliko narodnega fanatizma.

Da bi Hrvatje ne padli vsled razočaranja v reakcijo, se vzdržuje med njimi plamenček misli o slovanskem obrednem jeziku. Ta misel ima mnogo privrženecv tudi med Slovenci.* Toda sočasno pa prepoveduje hrvatski katoliški škof v Spljetu, Nakič, po svoji škofiji kot na lastno pest slovansko bogoslužje in pobira

* Ricmanjci to se že „spametovali“. Ured.

cerkvam obredne glagoljaške knjige. To se godi v Dalmaciji, toda na Črni Gori pa vidimo ob istem času ravno nasprotno ravnanje. Papeška stolica sklepa s posredovanjem Štrosmajerjevim s Črno Goro konkordat.

Črna Gora dovoljuje, da se sme v Baru (Antivari) vstanoviti za njene podložnike albanske narodnosti katoliško škofijo, toda stavlja si pogoj, da bi se črnogorskim katoličanom dovolilo staroslovanski obred s cirilskimi knjigami.

Papeški stolici se pa zdi, da bi potem med katoličani in pravoslavni v Črni Gori ne bilo skoro nikake razlike in po zopetnem posredovanju škofa Štrosmajerja sprejme črnogorska vlada tak kompromis, da se bodo črnogorski katoličani sicer smeli posluževati narodnega jezika v cerkvi, toda z glagolico.

☛ Kakšna protislovja! Koliko različnih meril in praktik! Iz Dalmacije glagolico mečejo ven, na Črni Gori jo uvajajo. Prva dežela je dobro katoliška, tu se sme narodu uzda pritegniti; v drugi deželi je katoličanstvo novost in izjema, tam politična modrost svetuje dovoljevati popust, toda le v toliko, dokler bi ne pomenil zblizanje s pravoslavni, katero je najlepši „san“ istega škofa Štrosmajerja, ki tu posreduje proti takemu zblizanju.

Po Macedonskem in Bolgarskem si podaja katoliška propaganda bratski roko z protestantsko propagando, ter delujeta z združenimi močmi, da bi pravoslavne „razkolnike“ vsaj zdemoralizirali, če bi se ne dali spreobrniti na „pravo vero“. Komaj se je ubogo prebivalstvo teh dežel doživelo tega, da so jim Turki nekali dokazovati z jataganom in krogljami resničnost Mohamedove vere, se jim ponujata drugi dve veri, kot edino resnični in zveličavni. To je lov na duše, ne pa apostolovanje, in priprosti balkanski Slovan, ki ima pred sabo na izbiri nekoliko „edino pravih ver“ seve postane nezaupljiv k njim vsem ter ostaja v poddedovani pravoslavni. Kadar je katolicizem na samem z protestantizmom ga smatra za krivo-verstvo, kakor hitro se gre pa za pravoslavje, pa katolicizem takoj pripozna protestanta za brata ter se vrže skup z njim na pravoslavje. Slavjanofilska trditev, da je protestantizem bližji katolicizmu, kot pravoslavje, je s tem potrjena praktično kot pravila.

Že omenjena papeška bula iz leta 1881, imenovana „grande munus“, je proglasila prva učitelja, slovanska Cirila in Metoda za svetnika po celem katoliškem svetu ter dovolila, da se sme po slovanskih deželah dne 6. mal. srpana, ki je njima posvečen, opravljati božja služba v slovanskem jeziku. S tem je bil pripoznan slovanski jezik za bogoslužnega od samega nezmotljivega papeža. Toda ko se je pa napravilo najmanjše poskuse za praktično porabo te pravice, se je potrudila katoliška cerkev, da bi jih

uničila v prvih početkih. Toda tudi pri tem zabranjevanju stvari, ki jih je sama dovolila, se drži kat. cerkev raznih praktik, po tem, kot se ji zdi za njeno politiko primerno.

Kanonik Tkalčič v Zagrebu je pripravil za cirilmetodovo l. 1881. slovansko mašo ter jo izdal pod nazivom „Misa v prazdnik ss. Kyrila i Methoda“ v Zagrebu 1881. Tkalčič se je poslužil slovanskih bogoslužnih knjig za Dalmacijo, ki so bile tiskane v Rimu. Zagrebški nadškofijski konzistorij ni mogel prepovedati ponatisa take knjige, toda zavlekel je stvar tako, da je bilo dovoljenje dano prepozno, šele na večer pred praznikom. Ker je bila pa božja služba za ta dan pripravljena, je prosil zagrebški župan papeža brzovavno, naj dovoli na temelju svoje bule odslužiti slovansko mašo po knjigi, ki jo je potrdil konzistorij. Papeževo dovoljenje je prišlo še pravočasno, tudi brzovavno, tako da se je brala dne 6. mal. srpana 1881. ob ogromni vdeležbi ljudstva slovanska, katoliška maša.

Vzglede Zagreba je vzbudil veliko senzacijo po vsem Hrvaškem, in povsod so se pripravljali, da bi se prihodnjega leta oslavo cirilmetodov praznik z slovansko mašo. Škof Štrosmajer je izdal na vse župnike v svoji škofiji okrožnico, s katero je priporočal, naj bi cirilmetodovo mašo služili kolikor mogoče slavno.

Ta vest ni ostala brez učinka na Češkem. — Nekateri katoliški duhovniki so si preskrbeli bogoslužno Tkalčičevo knjigo ter tudi hoteli uvesti cirilmetodove maše. In obrnili so se na pražkega nadškofa za dovoljenje. Nadškof na te prošnje ni odgovarjal. In odšel je eden duhoven v Prago, da bi mu bil prošnjo osebno povedal; toda v nadškofovi predsobi so mu rekli: „Zahtevajte karkoli, samo ne slovanskega obreda, tega Vam nadškof nikdar ne dovoli.“ S tem je bila stvar rešena.

Toda niti na Hrvaškem ni bilo nič boljše. Nadškof Mihajlovič, znani madžaron, je s posebno kurrendo duhovništvu v svoji škofiji prepovedal brati na cirilmetodov dan slovansko mašo ter prisilil škofa Štrosmajerja, da je preklical omenjeno svoje priporočilo.

Na ta način to, kar je papež javno in zasebno dovolil, njemu podrejena hijerarhija prepoveduje. Papež se je v dopisovanju s škofom Štrosmajerjem izjavil o tem predmetu, da slovanska bogoslužba de fakto ni bila nikoli uničena, temveč je samo per usum prišla iz rabe; da se pa temu, da bi bila obnovljena, upirajo različni činitelji, katerim je treba ugoditi.

Ti činitelji so bili vsi oni življi v Avstriji, ki so se bali, da bi dal slovanski katoliški obred narodni zavesti avstroogrskim Slovanom polet. To bi po našem mnenju ne bila nikaka nesreča niti za avstrijsko državo, niti za nemško-madžarsko nadvlado, niti za katoliško cerkev, toda bil bi to velik udarec za slovansko misel, ker bi se katoliški Slovani, kot to

kažejo vsa znamenja, *radi vdali zmoli, da so s slovanskim obredom dobili „narodno cerkev“*. Potem bi politika katoliške cerkve v zvezi z politiko onih činiteljev, ki so preprečili cirilmetodovo mašo in katerih ni umestno tu navajati, dosegla to, česar se ji doslej ni moglo posrečiti: *zedinila bi katoliško Slovanstvo v en tabor*, katerega bi postavila *v ostro nasprotje k pravoslavnemu Slovanstvu*. Germansko-romanski princip bi pridobil s tem proti slovanskemu principu prostovoljce slovanskega rodu, ki bi se bili zanj v prvih vrstah in bi morali biti neizogibno uničeni, ker bi prišli med dva težka mlinska kamena, med dve zgodovinski nasprotji, od katerih bi je moralo smatrati za zapreko i to, kateremu bi se izneverili, i to, kateremu bi se vsiljevali kot tuj in nezanesljiv živelj.

Da „grande munus“ Slovanom ni bil dan odkritosrčno vkljub temu, da je sam papež potrdil zgodovinsko opravičenost slovanskega obreda, dokazuje to, da katoliška cerkev za časa Levā XIII. bolj latinizira po slovanskih cerkvah, kot za časa prejšnjega papeža. Po l. 1863. je prišlo po naših cerkvah v navado, da se je samo mašo bralo po latinski, manjše obrede in molitve se je pa vršilo v narodnem jeziku. Za časa Levā XIII. je pa cerkvena latinščina narodni jezik popolnoma izstisnila. Videti je torej, da dejanja tega papeža ne soglašajo z besedami in obljubami. Cirilmetodijski jubilej na Velehradu l. 1885. je imel biti zbor katoliškega Slovanstva, kar ga je privabil „grande munus“. Ko se je pa priglasilo k velegrajskim slavnostim tudi pravoslavno Slovanstvo, je bilo kar naenkrat uradno konstatirano, da so se pojavile v okolici Velegrada kužne bolezni, vsled katerih mora biti nadalnje romanje na Velegrad prepovedano. To pomeni, da se hoče katoliška cerkev „zedinjati“ s pravoslavno cerkvijo nikakor na svojih tleh, temveč na njenih tleh, z drugimi besedami, da misli katoliška cerkev samo na tako zedinjenje s pravoslavno cerkvijo, ki bi bilo tej na škodo, ter da hoče le pod tem pogojem z njo občevati in se zblíževati.

Velegrajsko romanje je odrplo oči mnogim katoliškim Slovanom, ki so se nadejali, da se „grande munus“ pokaže za kaj drugega, kot prazne besede in vada zanje. Od tega časa pri katoliških Slovanih klic po narodni bogoslužbi bolj in bolj potihuje ter se samo še redko pojavlja pri *tistih*, ki so *politično manj dozoreli*. Če je pa treba še trdnejšega dokaza, da katoliška cerkev ne misli zares z upeljavo slovanskega bogoslužja, ga dobimo, če pogledamo na rusko Poljsko. Tam se Vatikan ne more izgovarjati na državno moč in na carja, da si ne želita slovanskega bogoslužja, ker ruska država je stavi naravnost kot predpogoj za ureditev razmerja katoliške cerkve na ruskem Poljskem. Papeška stolica noče izpolniti tega

pogoja, in zato se pogajanja med Petrogradom in Vatikanom že cela leta vlečejo brezuspešno.

Treba je, da bi katoliški Slovani jasno uvideli in se ne branili spoznanju tega dejstva, da jim papeška stolica narodnega obreda v praksi nikoli ne vpelje. Če bi jo razmere in oziri na njene prospehe k temu prisilili, da bi ga vpeljala vsaj deloma, ne napravi tega zaradi katoliških Slovanov, temveč *zaradi sebe* in zaradi tega, da bi privezala katoliške Slovane nase, ter jih spravila v nasprotje z pravoslavni Slovani. Toda čim bi se spremenile razmere Slovanom *v neprospeh*, jim *katoliška cerkev vzame brez pomislekov*, kar bi jim dala. — „Grande munus“ je torej v resnici ne samo majhen dar, temveč celo nevaren dar.

Katoliška cerkev je vedno enaka, in ravno v tej nespremenljivosti načelj, smotrov in sredstev je njena sila. Njeno razmerje k slovanski narodnosti je isto, kot je bilo za časa Cirila in Metoda. Novodobni Vihingi se imenujejo Schwarzenbergi, Schönborpi, Fürstenbergi.* Če bi se pojavil med nami sedaj duhovnik takega genija, te z božjim navdušenjem posvečene volje, takega narodnega prepričanja in takega zares kristjanskega duha, kot sta bila slovanska apostelja, ti novi Vihingi bi ga preganjali z istotakim nespremenjenim sovraštvom, s kakoršnim je Vihing v IX. stoletju preganjal Cirila in Metoda. Vsaj se je dogodilo šele pred kratkem, takorekoč včeraj, da je zapovedal olomuški nadškof sebi podrejenemu češkemu duhovniku, da se mora odpovedati mandatu v državnem zboru samo zato, ker se njegovo dobro narodno mišljenje poleg nenarodne politike vladnih Čehov nekoliko ostro ločilo. Kaj bi bilo sledilo, če bi se ta duhovnik ne bil pokoril, če bi se ne bil ognil sporu s svojim cerkvenim predstojništvom ter se mu smelo postavil po robu, da bi bil obranil svoje dobro prepričanje? Ni dvombe o tem, kar bi se bilo dogodilo: Vihing Fürstenberg bi bil dokazal na vse načine, da se slovanske narodne težnje nikakor ne dajo zenačiti z tendencami katoliške cerkve. Če hoče posameznik oba ta dva smera v sebi združiti, pride v notrajen razpor sam seboj. Ta razpor bi nastal tudi v narodu, če bi se dal zapeljati z mislijo, da bi to združitev v sebi izvedel. Češkega naroda se doslej tak razpor ni prijel, in sicer za to, ker smatra svoj jezik za bolj svet, kot cerkev; toda v duhovniške kroge je že zanešen in ne moremo zatajiti, da večji del češke duhovščine posebno na Moravskem odločuje v prospeh cerkve, kateremu podreja prospeh jezika in narodnosti.**

* Nemško plemstvo na Češkem, iz katerega se jemlje višje kat. duhovništvo. Ured.

** Pri nas je škof Mahnič proglasil narodnost za paganstvo, Jeglič je pa prekrstil *katoliško* narodno, v *Slovensko ljudsko stranko*, ker ta vada bolj vleče. Ured.

Mnogi načinci se skušajo izogniti omenjenemu notranjemu razporu z praznim upanjem, da vpelje katoliška cerkev pred ali pozneje vendar-le narodni obred ter sklene s tem pri katoliških Slovanih mir med narodno in versko idejo. Če ne zadostujejo omenjeni dokazi, da bi to napačno upanje podrl, opozarjamo na neovrgljivo zgodovinsko dejstvo, da se je katoliška cerkev kmalu izneverila Kristusovi zapovedi: „Pojdite po celem svetu in učite vse narode“, da je že za minolega časa svoje največje moči dajala nekaterim jezikom prednost, katerim je izročala na milost in nemilost nepriviligirane jezike, tako da se nepriviligirani jeziki, kot so zlasti slovanski, ne morejo nadejati od nje zaščite. Odkladala bo odločitev ter ne bo jemala samovoljno narodom tolažbe, katera nji nič škode ne napravi; toda kadar ne bo drugače in jo okolnosti prisilijo k odločitvi, potem se odloči katoliška cerkev vselej proti narodnim težnjam in zahtevam. Agitacija avstrijskih škofov pred državnimi volitvami l. 1891. to neovrgljivo dokazuje.

Toda narodnjaki si morajo biti na jasnem tudi v tem, da bi *vpeljanje slovanskega bogoslužja pri katoliških Slovanih nikakor ne pomenilo naprave narodnih cerkva*. Pojem narodne cerkve pomeni več, kot pa narodni jezik v bogoslužju. Pomeni, da ima narod cerkvene zadeve upravljati in urejevati. Narodna cerkev mora imeti neobhodno svojega lastnega poglavarja (mora biti autokefalna) ter samoupravo, kjer imago tudi posvetnjaki soudeležbo upliv. Lep vzgled vsega tega je narodna pravoslavna cerkev pri ogrskih Srbih, ki ima pravilne zборе na vsaka tri leta, kjer zborujejo voljeni poslanci duhovskega in posvetnega stanu ter odločujejo o vseh cerkvenih zadevah razven o dogmatičnih. Duhovniški vpliv se v narodni cerkvi ne zmanjša, temveč pred razširi, ker si deli občinstvo z njim upravljanje posvetnih, kulturnih zadev, upravljanje šolstva, česar ne sme pripustiti tam, kjer narodne cerkve ni, kjer ima cerkev svoje lastne cilje in interese, katerih posvetnjaki ne morejo priznati za svoje ravno tako, kot se nenarodna cerkev ne zenači s smotri in prospeli posvetnjakov. Vprašanje konfesionalne šole v narodni cerkvi odpade, ker takšna šola se razume v nji sama po sebi. Narodna cerkev je pa trdna opora narodnosti ter ne tvori nič manj važne strani, kot jezik. Kot stoji trdnejše oni, ki ima dve nogi, od onega, ki ima samo jedno, — tako je tudi narodnost, ki ima za temelj razven jezika tudi vero, postavljena bolj gotovo in trdnejše. Ogrski Srbi so samo del svojega naroda, pa se njih narodnost vendar zaradi inštitucije svoje narodne cerkve vzdržuje skupni sovražni vpliv Madžarjev in Nemcev, med katere so Srbi zagojzdeni. Vsi nemoralizujoči poskusi, s katerimi skušajo Madžari podkopati to narodno cerkev, so se

pokazali nazadnje jalovi; njihov vpliv se kaže na posameznikih, ne pa na celoti. Značilno je, da podležejo demoralizaciji po pregovoru, da „riba gnjije od glave“, glavarji, ne pa verniki.

Kdor domisli misel o češki narodni cerkvi do kraja, pritrđi temu, da bi ne bila vstanovljena samo z vpeljavo češkega bogoslužja. Ona bi se morala po vpeljavi narodnega bogoslužja še odtrgati od Rima ter dobiti pravico voliti si izmed svojih članov svojega poglavarja in se upravovati avtonomno. Mora se razlikovati narodno cerkev in unijo. Unija ima sicer naroden obred, toda priznava papeža za vrhnega poglavarja ter je vsled tega nekaj necelega, srednjega, ni slano ni mastno, kar se ne more trajno vzdržati sredi dveh jasno izraženih in dveh zavedno branjenih načel.

Primer cerkvene unije smo imeli tudi doma na Češkem. Naša cerkev pod obojem ni bila nič drugega. Kakor hitro so izjavili naši predniki, da se podajajo papeški avtoriteti, če se jim dovoli gotove posebnosti, kompaktate, so se pokazali v boju kot slabša stran, in stvar se ni mogla končati drugače, kot da so jih popolnoma iztisnili s polja. Katoliška cerkev v resnici kompaktatov ni nikoli dovolila, temveč jih samo trpela, odlagaje njih latiniziranje na čas sebi ugodnejši. Usoda cerkve pod obojem, naj bo za naš narod poduk in svarilo za vse bodoče čase. Če bi se kdaj odločil za spremenitev vere (ta možnost ni izključena, ker Rimu še doslej smrdimo po husitstvu, ter je mogoče, da on sam pozneje češki narod probudi iz verske malomarnosti) potem si mora izbrati tako veroizpovedanje, kristjansko, katero bi ga popolnoma izmaknilo iz kroga rimske organizacije; ker pa sile češkega naroda za kaj takega ne zadostujejo, bi moral zagotoviti svoji cerkveni neodvisnosti tako močno obrambo, ki bi ga mogla varno vzeti pod svoje okrilje pred nadaljnimi napadi in roverenju Rima.

Usoda prave cerkvene unije je popolnoma enaka usodi češke cerkve pod obojem. Postanek unije in njena cela zgodovina nam kaže jasno sliko a praktikah rimsko-katoliške politike. *Unija je imela v očeh Rima ta namen, da bi bila pridobila zanj pravoslavne kristjane*. Njeni začetki segajo v čas državne poljsko-litavske unije l. 1386., katere namen je bil zediniti vse Litavce in Ruse s Poljaki i glede jezika i glede vere in napraviti iz njih en narod. „Jagajlo“ — pravi Kojalevič — oziroma boljše rečeno poljsko duhovništvo se je odločilo pravoslavnim popustiti. Oni nikakor niso zahtevali od njih prestopa naravnost v latinstvo, temveč samo priznanje papeževe moči nad seboj, toda nedoločivši, v čem naj obstoji ta papeževa oblast.“

(Dalje prih.)

Somišljeniki, agitirajte za „Svobodno Misel“, širite jo, pridobivajte novih naročnikov.

LISTEK:

Jubileji napredka.

Lansko leto je preteklo sto let, odkar je porabil Soemmering Voltovo iznajdbo galvanične elektrike in je napravil prvi električni telegraf. Ta telegraf je bil še elektrokemičen, moral je imeti za vsako znamenje — posebno žico. Danes se nam to zdi že zelo starodavno, danes moremo telegrafirati sploh — brez žice.

Sedemdeset let je minilo, kar je član londonske družbe Talbot objavil svojo metodo, po kateri se je moglo delati podobe — s svetlobo.

Danes imamo že fotografije, ki natančno podajajo vse barve, pokrajinske in raznih predmetov in stojimo na pragu novih iznajdb, s katerimi bomo mogli fotografirati in videti tudi na daljavo in bomo mogli živo sliko v veliko daljavo projektirati z vsemi njenimi gibljaji, torej na daljavo fotografirati in videti.

Pred 300 leti še nismo imeli daljnogledov. Koncem 16. ali v začetku 17. stol. so se igrali otroci nekega holandskega mojstra, ki je delal naočnike, s steklenimi lečami. Slučajno so položili dve skupaj in so se ustrašili, ko so videli naenkrat petelina s cerkvenega zvonika — ravno pred nosom. Slavni *Galilej* je znal iz tega slučaja napraviti daljnogled, ki se mu je tudi imenitno posrečil. Lansko leto smo torej slavili 300letnico prvega daljnogleda. Zdaj pa že z daljnogledi opazujemo, kako se bližajo komete in izginjajo v neskončnih daljavah.

Dne 16. listopada 1909. je minilo 40 let, odkar je bil odprt sueški kanal, s čimer je bila pot v Indijo skrajšana za 40 dni. Leta 1901. je plulo skozi sueški kanal 3699 ladij, z 11 milijoni ton in 270.000 popotniki.

Dne 9. okt. 1909. je minilo 35 let, odkar je bilo ustanovljeno poštno društvo v Bernu, ki je združilo 22 držav in 359 milijonov ljudi v poštno zvezo. Pred kratkim je bil v Bernu odkrit krasen spomenik v spomin onega velikega zgodovinskega dogodka. Danes je pošta eden najsilnejših kulturnih činiteljev, ki pospešuje in posreduje občevarje vseh narodov in posameznikov.

Dne 6. maja 1840. so bile v Angliji izdane prve poštne znamke, a dne 1. okt. 1869. so prišle v promet prve dopisnice. Danes je mogoče dati dopisnice na pošto v 221 deželah in vsaka evropska država jih potrebuje letno čez 1000 milijonov kosov.

V zač. letošnjega leta je minilo 30 let, odkar je bil otvorjen predor pod sv. Gotthardom, ki je 14,9 kilom. dolg in veže Italijo s severnimi evropskimi deželami.

Danes se ne straši tehnika nikakih gor, vlaki drdrajajo nad zemljo in pod zemljo križem sveta.

Letos je minilo 30 let, odkar je Werner Siemens, ki je iznašel kabelovo sestavo, dovršil v Berlinu prvo električno železnico in je s tem podal tip, ki bo prevzel v bodočnosti osebni promet od železnic. Danes ima svoj tramvaj že skoraj vsako provincijalno mesto.

Dne 4. jan. 1909. je prešlo 60 let od smrti Fr. X. Gabelsbergerja, ki je sestavil stenografijo. Danes je dosegla stenografija že skoraj vrhunec in konkurenci ji že delajo pisalni stroji, kajti izurjen pisar na stroju more „pisati“ tako hitro kakor stenograf.

Pred sto leti niso imeli Slovenci nobenega svojega časopisa, danes jih imajo dovolj in imajo ga že tudi — slovenski svobodomislci. Tudi jubilej napredka.

Ako pogledamo ta hitro rastoči napredek civilizacije, se ne moremo čuditi, da je tudi naše mišljenje postalo drugačno, da se širi danes kultura z vsemi sredstvi med mase, da je naša misel postala bolj jasna in prožna, da hočemo tudi duševni napredek ljudstva, ki se mora razvijati paralelno z moderno civilizacijo. Nespetno je danes zahtevati od človeka, da bi veroval tako, kakor pred sto leti, ali da bi veroval v razne bajke, ki jih je zadnje stoletje dokazalo kot neresnične. Cerkev pa je ravno v zadnjem stoletju pri sijaju moderne kulture pomnožila svoje nekulturno deko. Poslužila se je seveda najmodernejših sredstev, da doseže svoj namen: Lurd, papeževa nezmotljivost, Leo Taxil, razne kongregacije, bratovščine, ure, Tercijalstvo, Bogo — in drugoljubi, to so jubileji napredka v cerkvi, ki drugod ne morejo zmagovati nad silo prave kulture, le na Kranjskem pod plaščem političnega klerikalizma. Kaj bodo nam vsi jubileji napredka, ako bo usužnjena naša misel. Zato je naše geslo: Svoboden razvoj, svoboden človek, svobodna misel!

Verski fanatizem

je prišel pri nas že prav do vrhunca. To kaže slučaj v takozvanem „Novem Lurdu“ na Dolenjskem. Nekdo je hotel delati denar in si je izmislil novo božjo pot. Dolenjci res zelo radi romajo, ampak oni ljubijo bolj Gorenjsko stran in znosijo na Brezje vsako leto lepe svote denarja, vključno temu, da je na Dolenjskem beda velika. Od Gorenjcev zahajajo le prebivalci sorškega polja na Dolejsko, k sv. Kozmi in Damjanu na Krko. Božja pot je bila vselej ena najboljših duhovniških špekulacij. Dolenjska kmetica, ki je velika reva, rada plača z dragim denarjem mašo na Brezjah. ltd.

Torej oni, ki si je izmislil nov „Lurd“, ni slabo računal. Mož je bil dober špekulant, kakor jih je mnogo v duhovniški suknji. Glavna stvar je, si je mislil, da je enkrat storjen za-

četek, potem gre stvar sama naprej. In že so se tam množile podobe, sveče in poleg vsega menda je bila tam tudi kaplanova slika.

Mi smo zoper vsako nasilje, posebno kar se tiče vere. Ako vidimo različne slike, križe, podobe, sveče etc., v čemer ljudstvo vidi nekaj božjega dasi je v tem več malikovalstva, nego vere, gremo svojo pot naprej. Dolžnost dobrih in pravih duhovnikov bi bila, da bi ljudstvo odvrčali od takega „čaščenja“.

Ljudska naivnost kmalu najde kaj božjega in čudodelnega. V tem sredoevropceju na Kranjskem kmalu ne bo mnogo više nego kak fetešist, ki v kaki lesenikljuki vidi svojega boga. Grški templi, kamor je zahajalo grško ljudstvo k bogovom na „božjo pot“ so tudi bili tako polni raznih tablic s prošnjami in zahvalami, s čimer so mislili ljudje, da so bolj približajo bogu — ker mu dajo nekaj vidnega — nego s tiho prošnjo ali hvaležnostjo v srcu, ker je bog ne vidi, ker je ne vidijo sami. Božja pota so bila torej vedno enaka pri starih „paganih“ kakor pri današnjih kristjanih. Imela so povsod isti namen in iste uspehe. Z istim namenom, z istimi sredstvi in z istimi uspehi se je začel tudi Lurd na Dolenjskem. Razumnemu človeku je morda težko pri srcu, ko vidi zlorabljanje in slepenje ljudstva.

Vendar on ne bo zasmehoval ljudske vere in naivnega čuvstva, dasi je to, kar vidi, ostanek starih paganskih navad. Ne smemo pozabiti, da vidi ljudstvo v teh svojih navadah nekaj drugega, nego mi. Česar ne doseže s čuvstvom, hoče doseči z darom. Ker ima pri vsem najboljšo voljo, misli, da tudi svetnik tako sprejme. Svobodomislec se torej ne bo smejal tem razvadam, ki jih vidi po božjih potih, ampak bo skušal ljudi s primerno besedo poučiti in jim pokazati vse v pravi luči, kot kupčijo duhovnikov, ki pri tem kujejo svoj denar iz ljudske nevednosti in naivnosti.

Na Kranjskem se godi sleparenje ljudstva res na tak način, da je včasih težko ohraniti še mirno kri: Vlačijo ubogega našega človeka z božje poti ne božjo pot, ženo jih včasih cele trupe po cesti, vozijo jih po železnica — sploh primeren kapitel za „Kurenta“. Seveda imajo ljudje pri tem mnogo zabave — včasih prav mnogo takšne, na kakoršno opozarja škof v svoji rdeči brožuri — ampak to zabavo bi našli boljše in ceneje drugod in stvar bi ne izgledala tako neumna. Goji se torej pri nas romanje kar en gros — letos pojdejo menda v „sveto deželo“ — in po naših božjih potih se dere ljudi in podpira se verski fanatizem, ki ga izrabljajo duhovniki v svoje denarne in politične namene. To je resnica. Vkljub temu bi mi *obsojali* dejanje, ki se je izvršilo v t. zv. novem Lurdu, ako bi ga izvršil razumen človek. Smo proti vsakemu nasilju, jednako proti zasmehovanju, kar se tiče t. zv. „božjih reči“.

Zavedati se moramo, da le pravo kulturno delo more uspevati med narodom ter ga rešiti iz današnjega nizkega duševnega stanja.

V novem Lurdu je torej blazen človek, ki so ga ljudje razdražili zažgal nekaj podob in razbil Marijin kip. Ponavljamo še enkrat: obsojamo dejanje, ker kaže v sebi verski fanatizem; je nekulturno; razumen človek se ne bo na ta način bojeval proti svojim nasprotnikom. Toda dejanje je izvršil blazen človek; zakaj, tega ne vemo natančno. Toda, kar sledi, je značilno za nas. Ljudstvo je hotelo storilca sežgati na grmadi. „Slovenčev“ dopisnik sam poroča o groznem fanatizmu, ki ga je opazil med ljudstvom, ko si je nekdo drznil dotakniti se njegovih svetinj. Posrečilo se je sicer človeka rešiti iz rok razdraženega ljudstva, vendar stoji tu da se ga hoteli sežgati. In to je vprašanje, ki nam da dosti misliti, ker priča o današnjem verskem fanatizmu v naši domovini ter najbolje pojasnuje, kam vodi taka ljudska vzgoja, kakršno uživa naše ljudstvo iz rok svoje skrbne duhovščine. Seveda naša politična klerikalna duhovščina hoče imeti tako fanatično ljudstvo, ker ga potrebuje zase. Fanatizem slepi.

Fanatik ne vidi napak na sebi, ne presoja, ni zmožen nepristransko misliti, vidi le nasprotnika v najgrših barvah. Fanatik je zmožen vsega.

Kristjan ne more biti fanatik, fanatik more biti le katoličan ali klerikalec. Srednji vek je vek fanatizma. Bližamo se srednjemu veku. Ljubljanski škof je z nekaterimi svojimi glupimi naredbami proti „Svobodni Misli“ in sploh proti napredku na Slovenskem, dal zgled, kako je treba fanatizirati ljudstvo. Njegovi hec-kaplani izvršujejo njegovo povelje. Imeli smo že več slučajev verskega fanatizma, ki je izhajal iz duhovniških vrst (slučaj v Žireh, kaplan Perko, ali v Mirni, župnik Kočijančič) toda slučaj v t. zv. novem Lurdu je vrhunec: sežgati človeka. Slučaj je značilen za naše razmere. Brezumen je bil človek, ki je šel razbijat one tablice in kip.

Toda kako brezumno je ljudstvo, ki hoče na tak način častiti svojega boga. „Nič kristjanskega ni v nas“, pravi pesnik Machar, in je res. Malikovalstvo spremlja verski fanatizem; ljudstvo je posurovelo, ker se mu vsiljuje nov evangelij, evangelij nasilja in sovraštva.

Vidimo poslediče nove vzgoje in vidimo, kam gre pot. Dobili bomo sfanatiziran, kulturno zaostal narod, ki se bo pretepal za svoje bogove in za duhovniške laži, ter bo nezmožen bojevati se za samega sebe. Njegovi voditelji pa bodo barantali žnjim in se bodo živeli od njegovega fanatizma.

Razširjajte edino protikatoliško in protiklerikalno poljudno pisano revijo „Svobodna Misel“!

Osebna in družabna higijena.

Kaj pravijo učenjaki o opojninah (pivu, vinu in žganju?)

Dr. T. G. Masaryk, profesor na češkem vseučilišču v Pragi:

„Iz nepivcev se ljudje norčujejo in delajo o njih dovtipa zato, ker večina ljudi pije. To je čisto naravno. Ko majhna manjšina nekaj začne, vedno velika večina gleda na to s posmehom. Toda tudi ti posmehi ginejo, in jaz čutim v njih kos priznanja. Teh posmehov se ni treba nikomur bati, nikomur se ni treba bati, da je v manjšini. To je bilo vedno in povsod. Manjšina začenja napredek in razvitek. Nena-predek je v tisti veliki množici, ki dela to, kar so delali očetje.“

MUDr. Ad. Fick, vseučiliški profesor v Virburgu na Nemškem:

„Kot fizijolog Vas lahko zagotovem, da škoduje zmerno uživanje opija ravno tako malo, oziroma ravno tako, kot trezno uživanje alkohola.“

MUDr. B. Richardson, fizijolog v Londonu na Angležkem:

„Iskati v alkoholu moč je po mojem mnenju isto, kot iskati solnce pod zemljo.“

MUDr. Gruber, vseučiliški profesor v Monakovem na Bavarskem:

„Samo abstinent je popolen gospodar svojih duševnih in telesnih sil.“

Ives Delage, profesor v Parizu na Francoskem:

„Vsled alkohola degenerirani človek prenaša pridobljeno poslabšanje osebnosti na svoje potomstvo z vsemi slabostmi prirojene manjvrednosti. Veliko število slabomiselnih in duševno zaostalih otrok moramo pripisati na račun pitju njih roditeljev. Otroci alkoholikov so često pokvarjeni, hromi, neumni, blazni ali božjastni.“

MUDr. L. Sonderegger, higijenski pisatelj v Sv. Havlu:

„Mnogi ljudje se često sklicujejo lahko-miselno na tiste, ki so dosegli tudi pri alkoholu ali opiju visoko starost. Ne mislijo pa na ogromno število ranjencev in mrtvecev, vodeničnikov, jetičnikov in blaznikov, osiromašenih in zločinstvu zapadlih ljudi, ki pokrivajo polje vžitkarstva.“

MUDr. A. Delbrück, ravnatelj blaznice v Bremenu na Nemškem:

„Vse kaže, da postane pivo ena najhujših božjih šib v novem stoletju.“

*

Charles Darwin, angleški naravoslovec:

„Dolgolete skušnje mojega očeta in deda, raztezajoče se na več kot 100 let, so me prepričale, da nobena stvar na svetu ni zakrivila toliko skrbi, boleznin in revščine, kot uživanje opojnin (vina, piva in žganja).“

*

Dr. Matti Helenius v Helsingsforsu na Finskem:

„Alkoholizem uniči vsako leto v 9 evropskih državah povprečno 250.000 ljudi. Dvestopedeset tisoč vsako leto uničenih življenj znaša v 30 letih $7\frac{1}{2}$ milijona, t. j. ravnatoliko, kot so jih uničile vse vojske v 19. stoletju.“

*

Dr. Břet. Foustka, docent na pražkem vseučilišču:

„Če bi človeštvo znalo živeti treznejše, koliko nepremišljenih dejanj bi ne bilo storjenih, koliko zločinov bi ne bilo zagrešenih, koliko rodbinskih sreč bi ne bilo podkopanih, koliko otrok bi se ne bilo pokvarilo, koliko ljubezni bi ne bilo onečaščenih, koliko solz bi ne bilo moralo biti prelitih.“

*

MUDr. Julij Kollmann, profesor v Bazlju v Švici:

„Alkohol je brezdvomno ena največjih zaprek vsakršne preosnove, težeče za povzdigo blagostanja širših slojev.“

*

Adam Smith, angleški narodni gospodar:

„Za proizvodnjo opojnin porabljen delo je popolnoma neproduktivno. Ne proizvaja stvari, katere bi se moglo imenovati dobre vrednosti. Tem pijačam posvečeno delo ne pomnožuje blagostanja družbe, hranil, virov pravega vžitka, temveč proizvaja baš narobe same koristim človeštva škodljive stvari.“

*

Richard Cobden, angleški narodni gospodar:

„Vsakdanja skušnja potrjuje v meni prepričanje, da je vzdržnost temelj socialnih in političkih sprememb. Najboljši prijatelji milijonov delavstva so tisti, ki delujejo za njenim razširjenjem.“

*

* Tako sodi sin angleškega naroda, ki je najbogatejši na svetu.

Ured.

E. Lochmann, vseučiliški profesor v Kristijaniji:

„Bodočnost bo smatrala naše pivske navade za izraz barbarske, neizobražene dobe.“

*

E. Vandervelde, vseučiliški profesor v Bruslju v Belgiji:

„Končna zmaga proletarijata mora biti ne le zmaga nad kapitalizmom, temveč tudi zmaga nad samim sabo, nad ostudnostmi, ki ga ponižujejo, in nad nepravimi potrebami, ki ga podjarmiljujejo. Med take jalove potrebe spada tudi alkohol.“

*

Miroslav Tyrš, ustanovitelj Sokolstva:

„Zlasti pa ti, češka mladina, se spokori, pojdi ven iz večnega smradu svojih pivnic in kavaren, obleci se spokorno v telovadsko sokolsko obleko, krepčaj se v svojo lastno in narodovo korist, ter popravi končno grehe proti svojemu zdravju, svežosti in krepkosti.“

*

MUDr. A. Forel, vseučiliški profesor v Curihi v Švici:

„Postani abstinent, pusti vse alkoholne pi-jače — in čutil se boš pri tem srečnejšega, bolj zdravega in močnejšega.“

*

MUDr. G. Kabrhel, vseučiliški profesor v Pragi:

„Strogi abstinentizem, ki se stavlja mnogostransko v službo važnim interesom človeške družbe, deluje za njeno нравno in telesno povzdigo, kar mu daje značaj napredne ideje.“

*

Dr. Břet. Foustka, docent na pražkem vseučilišču:

„Za nas Čeha je vprašanje o stremjenju del problema malega naroda. Ta problem moremo do gotove meje izraziti z zahtevo: povečati notranjo moč naroda. Številnost prebivalstva je je vsekakor velika moč, toda ta ne odločuje sama. Gre se tudi za kakovost prebivalstva, gre se za njeno notranjo vrednost in za njeno osredotočenje. To je tako dobro razumel Havliček, ko je vzpodbujal k zbiranju vseh naših sil in silic. Majhen narod si v trdem boju za obstanek ne more dovoljevati razkošja, da bi izgubil brez potrebe le enega moža, le eno silo. Kaj šele, da bi zapravljal toliko eneržije, izdatnosti in vrednosti, kot jih uničuje redna ne-treznost.“

*

Dr. T. G. Masaryk, vseučiliški profesor v Pragi:

„Končno se mora že tudi pri nas nastopiti proti degeneriranju z alkoholom. Dandanes je

zlasti dolžnost zavednega, znanstveno mislečega in vedi zaupajočega zdravnika, pravnika, duhovnika, učitelja, sploh vsakega zavednega človeka, da oznanja z besedo in dejanjem, da je v interesu celega naroda in zlasti našega češkega človeka: otresti se alkoholizma.“

Ibok in Čilgej.

Pripovedovanje o uslugah in zaslugah. — Starodavna povest v treh poglavjih.

Prvo poglavje.

V deželi Koromandiji je živel pobožen mož, Ibok po imenu. Njegovo življenje je bilo dopadljivo Bogu in ljudem. Zato je doživel visoko starost v sreči in zadovoljnosti. Polja so mu obilo rodila, živina se je množila na paši in v hlevih, njegovo bogastvo je rastlo od dne do dne, njegovo ime je zaslovelo daleč naokrog. Zato je izvedel o njem tudi pobožni Čilgej, ki je takrat vladal čez celo Koromandijo. Vsedel se je torej pobožni Čilgej, vesel nad svojim podanikom, in je pisal pismo Iboku. Tako — le se je glasilo:

Preljubljeni in prespoštovani moj Ibok!

V imenu Dalajlame, našega vrhovnega poglavarja. Čul sem o tebi in o tvoji pobožnosti. Tudi mi ni neznano, da ti je Bog dal vsega dovolj, da je s tem skazal nad teboj svoje dopadajenje.

Tudi jaz njegov verni sluga te moram pohvaliti zaradi dobrega zgleda, ki si ga dal vsem, ki so videli tvoje delo in življenje. Zato sem sklenil in odredil sledeče: Naše ljudstvo te naj izvoli za svojega poslanca. Naročil sem svojim hlapcem, da gredo med narod in razglasijo moj ukaz. Hočem te imeti v številu onih, ki se imenujejo „eseles“.

Tako hoče gospod povzdigniti svojega hlapca, hajti veliko dobrega si storil za narod, ki naj v tebi časti svojega poslanca. Sreča in blagoslov bodi s teboj. Tvoj gospodar Čilgej. Tako se je glasilo pismo in tako se je zgodilo. Razleteli so se hlapci po deželi in so razglasili ukaz, da naj se narod zbere in naj izvoli za poslanca pobožnega Iboka, ki bo delal čast v družbi zvestih služabnikov eselesov, ki na povelje Čilgeja služijo sami in z njimi ves narod, vrhovnemu poglavarju, Dalajlami.

In zgodilo se je, kakor je ukazal pobožni Čilgej, ki je ovladal nad celo Koromandijo. Množice ljudstva so se sešle in slišal se je en glas: Ibok bodi naš poslanec. Slava Iboku, slava Čilgeju, slava Dalajlami.

Tako je Ibok postal poslanec in je v svojem srcu hranil veliko hvaležnost do Čilgeja.

Stopil je v družbo eselesov ter se je odlikoval s svojo pobožnostjo in pokorščino.

Drugo poglavje.

Zgodilo se je, da se je ono leto živina po stajah lbokovih še bolj pomnožila, nego druga leta, da so polja še bolj rodila in je bogastvo zrastle na kupe.

Takrat je lbok hotel pokazati svojo hvaležnost Čilgeju. Zaklal je torej najboljšo svinjo in je povabil Čilgeja na kolino.

Prišel je torej Čilgej na dom pobožnega lboka z velikim spremstvom in sijajem. Presrečen je sprejel lbok velikega dobrotnika svojega Čilgeja.

Vsedi so se k bogato obloženi mizi in so se gostili pozno v noč. V svetem navdušenju je govoril lbok te besede, ko ga jo premagala globoka želja, izraziti Čilgeju svojo hvaležnost:

Srečna je hiša, ki gosti danes preljubljenega gosta Čilgeja, presrečna je družina, ki biva pod to streho. Velika je bila milost, s katero se je ozrl naš gospodar Čilgej na nas. Kaj hočemo storiti, nego zvesto služiti mu. Kajti kako bi bilo drugače mogoče na svetu, nego da ljudstvo služi nam, mi preljubljenemu Čilgeju, Čilgej pa vrhovnemu poglavarju, Dalajlami. To je red sveta. Prisegam večno pokorščino in zvestobo, da bi naš narod bil med najboljšimi najbolj pokornimi narodi in bi vedno našel milost v očeh Dalajlame. Tebi pa preljubljeni Čilgej, ki si se ozrl na svojega hlapca, želi Tvoj zvesti, najzvestejši eseses mnogo sreče in zdravja.

Globoko ginjen nad takimi besedami, je vstal pri mizi predobri Čilgej in je rekel:

Velike zmote in blodnje motijo svet narokrog. Puntarji in nepokorneži hodijo povsod in pravijo ljudstvu, naj ne bo zvesto in pokorno. O velike predrznosti, o neskončne zaslepljenosti. Kak namen naj ima ljudstvo na svetu, nego ta, da služi Dalajlami. Zato vam pravim: pokorščina in ponižnost je prva in edina čednost, v tej čednosti je izrastel naš prespoštovani lbok in dosegel je velike stvari, da se je zgodilo, kakor je pisano: pojdi k meni zvesti hlapec, ker si bil v malem zvest, te bom čez veliko postavil. Velike kreposti vidim na svojih eseselih, ampak prva in največja krepost je ponižnost in pokorščina. Zato sem počastil tvojo hišo, o lbok, in ti bom nadalje izkazoval svojo milost.

Tako so jedli in pili dalje.

Pozno v noči se je Čilgej poslovil in lboka in je bil zadovoljen z njim in njegovo gostijo.

Tretje poglavje.

Zgodilo pa se je, da je pobožni Čilgej šel pred noge samega vrhovnega poglavarja Dalajlame, da tam sporoči o vsem, kar se godi v Koromandiji. Na svojem potu se je Čilgej spomnil svojega prijatelja lboka.

Ko je torej klečal pred prestolom velikega Dalajlame, je tako govoril:

O veliki Dalajlama, naš vrhovni poglavar! Prihajam iz Koromandije, male dežele, ki je tebi neznana, ampak ti služi zvesto bolj, ko mnoge druge velike dežele. Sicer se tudi v Koromandiji pojavlja uporen duh, ampak prazen je njih trud, kajti zvestoba do Tebe, Dalajlama, in pokorščina do vseh višjih to je prva in edina čednost, ki jo gojimo. Zato mora biti ljudstvo pokorno na moje povelje poslanecem, ki se imenujejo eseses, poslanci so pokorni meni in jaz sem z vsemi pokoren tebi. Najpokornejši in najzvestejši med vsemi pa je prepobožni lbok, ki je vzor vse pokornosti in zvestobe. Tako ti je zvesto udana Koromandija. Ko je Dalajlama to slišal, je veselje napolnilo njegov obraz, kajti slabi časi so nastajali takrat, vsak narod je hotel skrbeti zase in nihče se ni več hotel pokoriti Dalajlami. Rekel je torej Dalajlama:

Zelo me veseli, moj sin Čilgej, dasi prinesel tako lepe novice iz Koromandije. Želim, da mi zvesto služi ljudstvo Koromandije. Posebno je veliko moje veselje nad eseseli, ki drže ljudstvo v pokorščini in ponižnosti. Upam da bo to v korist eseslesom, tebi in meni. Najbolj pa sem srečen, da imaš vernega služabnika lboka, ki je še posebno zvest. Temu podelim v znak svoje zadovoljnosti red pro ecclesia et pontifice v večem spomin njegovih zaslug za narod Koromandski in uslug, ki jih je izkazal tebi in nam.

Tako se je vrnil Čilgej domov in je prinesel seboj red, ki je potem krasil prsa lbokova. lbok pa je zopet poln hvaležnosti mislil na nove usluge, i bi jih izkazal predobremu Čilgeju.

Živel je svoje stare dni v pobožnosti in pokorščini in povsod so ga slavili za njegove velike zasluge.

RAZNO

Našim prijateljem. Ko se je „Svobodna Misel“ zaradi malo neprilik zakasnila za par mesecev, razveselili so se nazadnjaški elementi na Slovenskem in v uvodnem članku „Slovenca“ pozdravili pogin „Svobodne Misli“. Zavedali so se dobro, kaj pomeni konec „Svobodne Misli“ za nje. Bila bi to nova zmaga, ki bi naj dokazala svetu, da svobodomiselstvo ni nič za Slovence, da katoliški duh tako pridobiva vse sloje zase, da je „Svobodna Misel“ morala prenehati zaradi pomanjkanja naročnikov. Polni zmagoslavja so dokazovali, da je narodnost edino katoliška, da je rešitev slovenskega naroda samo v programu S. L. S., da je to spoznal naš priprosti človek in naš inteligent, zato je „Svobodna Misel“ poginila. Toda zmagoslovje je prišlo prezgodaj. Tudi mi smo se namreč zavedali, kakega pomena je v naših časih „Svobodna Misel“ za Slovence, smatrali smo za svojo dolžnost, da jo vzdržimo, in v zavesti, da imamo mnogo prijateljev po Slovenskem, smo sklenili, da ne maramo še kmalu napraviti klerikalcem onega veselja, ki bi ga imeli ob grobu „Svobodne Misli“. Vemo, da ji žele smrti, ampak to ji nič ne škoduje. Vemo tudi mi, da bi v nji umrl največji strah vseh klerikalcev. Zato bi

bili lahko v uredništvu „Slovenca“ spravili oni uvodnik v arhiv. Tako je „Svobodna Misel“ slišala že svoj nagrobni govor: bil je popolnoma tak, kakršnega smo pričakovali. Veselje je bilo prezgodaj: hočemo še živeti, imamo še veliko dela in še zelo važno nalogo, ki jo hočemo izvršiti. — „Slovenec“ si je dovolil dovtip: da so se Lah, Lotrič in Kisovci skisali. Tudi mi smo si dovolili dovtip in sicer v tem, da smo pridali Slovenčevemu izrazu primerno rimo. Stavek se je glasil:

SVOBODNA MISEL
VSEM SLOVENCEM NAZANJA,
DA SE LAHI, LOTRIČI IN KISOVCI
ŠE NISO SKISALI,
AMPAK DA SE BODO KLERIKALCI
POD NOSOM OBRISALI.

To veselo novino smo po onem nagrobnem govoru poslali kot telegram v napreden slovenski dnevnik. Ta napredni in svobodnomiselni slovenski dnevnik pa telegrama ni priobčil. Nič ne de; mi vkljub temu nismo umrli. Mi imamo na Slovenskem prijateljev dovolj, tudi če nam slovenski napredni dnevnik ne prinese telegrama. Ko se je „Slovenec“ blamiral v svoji sveti vnemi, je hotel svojo blamažo prikriti z lažjo, kakor po navadi. Pisal je namreč, da izdajamo slovensko glasilo s tujim denarjem, da smo podpirani od bruselske centrale etc. *Laž!* Ne trdimo, da je to laž, zaradi „Slovenca“ kajti klerikalni listi lažejo vedno zato tudi drugim ne verjamejo, ki resnico govore. Vemo tudi, da če jim stokrat povemo, da je to laž, bodo svojo laž zopet trdili in pisali. Ako jim stokrat povemo, da nas C. M. družba prav nič ne pozna, bodo oni stokrat trdili, da cirilmetodarija razširja na meji S. M. To je pri njih vedno tako, zato jim ne bomo dokazovali, da lažejo. Povemo to svojim sodelavcem in prijateljem in vsem onim, ki poznajo veliki pomen S. M. in znajo ceniti naše delo in naše glasilo. Tem veljajo naše besede. Slov. sekcija in slov. glasila ne dobiva niti od osr. društva, niti od drugod nikake podpore, ampak izhaja s svojimi lastnimi sredstvi. Da se je list vzdržal, to naj bo dokaz, da je potreben in da ima mnogo požrtvovalnih prijateljev. Prepričani smo, da z nami vred naši svobodnomiselni rojaki ne bodo pustili, da bi nekega dne „Slovenec“ opravičeno pisal nagrobni govor na S. M. Zato izpolnimo vsak svojo dolžnost. Ako bi vsi naročniki izpolnili svojo dolžnost, bi mogli bolj uspešno delovati in bi imeli tudi več reda v administraciji. List je tako poceni in nudi toliko čtiva, da bi ga moral naročiti in čitati vsak napreden Slovenec. Ne bomo svobodnomiselni samo v besedah in znakih, ampak v prepričanju in v delu. — Hoteli bi marsikaj izpopolniti. Ako se je korespondenca nekoliko zakasnela, naj nam somišljeniki oprostite; ni bilo mogoče vsem takoj ustreči. *Delujmo za svoj list in za svojo organizacijo. Razširjajte, priporočajte in naročajte „Svobodno Misel“!*

Pritožbe. Prihajajo k nam razne pritožbe glede duhovnikov, ki se tičejo raznega nasilja ali pa osebnih razmer. Ob priliki zberemo in priobčimo vse. — Kar se tiče slučajev, ko duhovnik odreče svojo službo, kakor je bilo n. pr. v Žireh in drugod; ko duhovnik neče cerkveno pokopati, če se sokoli udeleže pogreba etc., opozarjamo svoje somišljenike, naj se nikar ne razburjajo, ampak naj se vrši pogreb brez duhovnika. Jednako se lahko stori v raznih drugih slučajih. So sicer razni paragrafi, ki tudi fanatičnim kaplanom dokazujejo, da tudi v katoliški Avstriji ni kaplan edini gospod, ampak čemu se prepirati. Pri vadimo se živeti brez duhovnika, to je najboljšše. Klerikalni fanatizem nam gre na roko in pri gotovih slučajih ljudstvo lahko spozna, kaj so božji pastirji. Ako vidi naš človek, da je mogoče živeti in umreti brez duhovnika, da nihče od mrtvih ne vstane, če se zraven ne bero latinske molitve, bo to ljudstvu

odprlo oči, da bo skušalo take čine pietete, kakor je pogreb, izvršiti samo v svoji naravni človeški ljubezni do bližnjega, brez fanatičnega kaplana, katerega sovraštvo seže onstran groba, kako bi blagostavljaj, kar sovraži? In čemu?

Nov tiskovni zakon. Zaostala Avstrija je storila korak naprej. V novem tiskovnem zakonu dovoljuje svobodno kolportajo. Tisk, ta velika sila današnje kulture, bo s tem dobil še večji pomen v javnosti. Doslej je kolportajo imel le klerikalni tisk v cerkvah, v farovžih, povsod je bilo dovolj kolportaje, ki je ni hotel nihče videti, ker je bila klerikalna. Poslej je kolportaja prosta, dolžnost svobodnomislecev je, da širijo svobodnomiselne časopise med vse sloje naroda.

Voltve v francosko zbornico so izpadle tako:

	preje	sedaj
reakcionarji, monarhisti, klerikalci	80	71 (— 9)
nacionalisti	16	17 (+ 1)
zmerni	60	59 (— 1)
levi republikanci	82	93 (+ 11)
radikalci in rad. socialisti	269	248 (— 21)
neodvisni socialci	29	29 (—)
soc. demokrati	55	74 (+ 19)

Velikih izprememb torej ni, padli so najbolj radik. socialisti in klerikalci, pridobili so soc. demokrati. Pomagal ni torej niti boj proti laiški šoli niti Duez.

„Dan.“ V Pragi so klerikalni studentje ustanovili novo društvo „Dan“. Okoli Prage so hodili klerikalci kakor mačka okoli vrele kaše. Praški akademiki so jim ležali globoko v želodcu, ker so prinašali v domovino mnogo novih idej in so bili res odločno napredni. Praški zrak je bil tako nevaren, da si klerikalci niso uprli sem pustiti posameznih svojih ljudi. Zato so dvignili bojnik kriki proti Pragi. Saj je Praga središče Svobodne Misli in v Pragi se mlademu človeku kmalu odpro oči. Zaganjali so se v „masařikovce“ in klicali „proč od Prage“ — „slovenski mladini“. Pri tem so govorili o Slovanstvu. Nahujskali so starše, da niso podpirali svojih sinov, če so hoteli študirati v Pragi. Šli so v Krakov in so skušali uveljaviti svoje slovanstvo. Toda Praga je bila neizogibna: zato so poslali sem celo jezuitsko kolonijo, ki so ji dali naslov „Dan“. Mislimo, da zaradi tega v Pragi ne bo nič bolj jasno ali svetlo. Klerikalci so se zatekli k sv. Ignaciju z Lole (menda je to njih patron) in so ustanovili svoj dan na praznik sv. Janeza Nepomuka. Tako so prišli „svoji si cepce levit“. Upamo, da bo praška napredna akademična mladina pokazala, da jo taki Dnevi ne motijo. „Čas“ je pisal, da bodo morda slov. kler. studentje iz češke zgodovine spoznali, kaj je za narod klerikalizem, ako tega niso spoznali iz zgodovine svojega lastnega naroda. Druge nesreče ni bilo. Novi Danci ali Dnevarji so imeli v zavodu Ernesta Pardubiškega mašo ob 1/9 zjutraj, potem so ustanovili „Dan“, zvečer pa so se v Meščanski Besedi navduševali za klerikalne ideje.

Hrvaški svobodnomisleci prično izdajati svoje glasilo. Vsak napreden Jugoslovan se mora srčno veseliti tega kulturnega koraka naših bratov Hrvatov. Iskreno želimo najlepših uspehov.

„SVOBODNA MISEL“

izhaja vsak mesec
in stane za Avstro-Ogrsko:

na leto K 3—
polletno K 1.50

izven monarhije:
na leto K 4—

Izdaja konsorcij „Svobodna Misel“. — Redaktor L. Lotrič. — Tisk. Dyk a Ryba, Praga-Vrřovice